

Književni pregled.

Ocenio nadrabim **Dr. Leopold Fischer**, Vršac.

Ako pomislimo, da su ovde ocenjene knjige tek jedan deo onih dela, koja su izdata posle izlaska našeg drugog Almanaha, onda možemo stvoriti sebi pojam o kolosalnom razviću navedene literature. Kako mi, prirodno, možemo da ocenimo samo one knjige, koje imamo i koje smo pročitali, to se u ovom pregledu neće pominjati važne književne novine, do kojih nismo mogli doći. Po sebi se razume i neizbežno je, da će ovde biti govora i o knjigama, koje su izišle 1925. godine. Svakom prijatelju književnosti poznati su razlozi, koji uslovljavaju ovakav postupak, i kog se drže svi ozbiljni časopisi čak i za više godina unatrag. Doznali smo, da je u tekućoj godini izišlo i u našoj zemlji nekoliko spisa, tako od Kamhi-a, Kajon-a, Rothmüller-a, More-a; ali pošto nama nisu poslali, mi nismo u stanju, da ih prikazemo našim čitaocima i da ih ocenimo.

Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Zweite, völlig neu bearbeitete Auflage hrsg. von Hermann Gunkel und Leopold Zscharnack. Lieferung 1—13. 37 Bogen. Tübingen 1927. J. C. B. Mohr. Preis jedes Bogens M. 0.60.

Do danas su izišli 37 tabaka, a to je više od desetine onog ručnog rečnika, koji je sračunat na 5 svezaka ili 250—300 tabaka velikog leksikonskog formata. Ovo drugo izdanje je potpuno nova obrada ovog velikog dela, koje više daje, nego što njegov natpis obećava. Ovom je prilikom i nekoliko jevrejskih naučnika, kao: Bäck, Elbogen i Guttman, pridobiveno za saradnike, a ta okolnost znatno mu povećava vrednost. Ovde se raspravljaju ne samo temati iz teologije i religijske nauke, nego i takvi, koji nikako ne spadaju u ovu struku, kao: banke, društvena pitanja, rad, poljodjelstvo, agrarna politika, ratar, pa onda: antropologija, antroposofija, pravica i dr. Vanrednom umešnošću i velikom opširnošću, pa ipak za čudo pregledno su sastavljeni članci, a mnoga pitanja rasvetlilo je sa različitih strana više naučnika. Ovo bi veliko delo bilo još bliže savršenstvu, da su za mnoge članke uzeti jevrejski naučnici, koji bi mogli dati znanja puna objašnjenja. Otuda u mnogim člancima nedostaje ukazivanje na jevrejsko; tako na pr. u članku »Abessinien« nema

navoda o Falašima i o velikoj literaturi s tim u vezi; dalje, u člancima o apologetici, progonstvu, građevinarstvu ne obzire se na Jevrejstvo, a kod »Bibelausstattung« moglo se je pomenuti i ukrašavanje jevrejskih rukopisa. (Vidi Tisserant, Specimina Codicum Orientalicum, gde se nalaze mnoge fotografije.) Kod rabske arheologije nisu pomenuti temeljni radovi I. Löw-a. Baalšem Tob-a obradio je, dosta čudnovato, hrišćanski bogoslov; jevrejsko bi pero zacelo življe izložilo stvar. Nesumnjivo je iz pometnje izostao članak o Absalom-u. I kraj ovih zameraka delo je, sudeći po dosad izišlom delu, rznica ogromnog znanja i daje obaveštaja u svim obrađenim pitanjima. Još se mora naročito naglasiti, da će i jevrejski čitaoci moći iz ovog dela takode mnogo pocrpsti i naučiti. Jeftina cena će svakako doprineti njegovu velikom rasprostranju.

Gröber, Karl: Palästina, Arabien und Syrien. Baukunst, Landschaft, Volksleben. Berlin 1925. Ernst Wasmuth. XVII i 304 str. Vez. M. 26.—

Patai, József: A feltámadó Szentföld. Százötven Palesztinai képpel. Budapest 1926. Mult és Jövő kiadása. 272 str.

Hoppe, Fritz: Palästina. Mit 75 Abbildungen und 4 Tafeln in Doppeltondruck. Bielefeld 1926. Velhagen & Klasing. 103 str.

Lothar, Rudolph: Zwischen drei Welten. Pilgerfahrt eines Gläubigen. Mit 60 Bildern. München 1926. Drei Masken-Verlag. 301 str.

Danas je pogled kulturnog sveta upravljen na Palestinu. Palestina, zemlja čežnje svih pozitivnih religija, stoji danas u žiži interesnog kruga. Čudesno buđenje zemlje i naroda poput vrednih jevrejskih ruku posmatra i divi mu se ceo kulturni svet. Otuda raste i književnost, koja uvlači Palestinu u krug svoga posmatranja. Izdavaštvo Ernsta Wasmutha u Berlinu pokušava pod nazivom »Orbis Terrarum«, t. j. krajevi zemlje u slikama, da stvori savremenu kosmografiju, koje dosad nismo imali. U ovoj zbirci obrađuje Gröber Palestinu, Arabiju, Mesopotamiju i Siriju. U 304 divne slike daje potpun pregled lepote krajeva, arhitekture i narodnog života ovih zemalja i naroda. Ova je sveska pravi majdan geografskog, etnografskog, umetničko-istorijskog, botaničkog i geološkog znanja. Dve trećine slika potiču iz Palestine. Verno programu izdanja, istorijska mesta preovlađuju u broju fotografija, koje su nenadmašne u svojoj izradi po plastičkoj lepoti i divnom izboru. Retko se viđaju ovako divne fotografije. Osobena draž divnih krajeva i zanimljiva prirodna lepota ovih fotografija čine privlačnom ovu knjigu, a slikoviti ulički prizori i dražesni izgledi izazivaju u nama radost pri razgledanju ovog umetničkog dela. Dokle je Gröberova knjiga posvećena istorijskoj Palestini, dotle nam delo Patai-a iznosi pred oči novu Palestinu, jevrejske radove izgradnje. Mnogobrojni su spisi potonjih

godina, koji se bave ovim predmetom. No među svima mora se istaći delo Patai-a. To je jedno remek-delo sa pesničkim izlaganjem, napisano oduševljenim perom vidovnjaka, koji je za vreme svog čestog putovanja imao mnogo prilike, do posmatra tačno stanje u Palestini. Ovo uverenje dobijamo sa svakim retkom ove knjige, koja mađioničkom snagom goni čitaoce, da produži lektiru, nehotično ga oduševljavajući i obezoružava svakog protivnika jevrejskih radova izgradnje u Palestini. Tekstu dodatih 150 slika jasno govore o obnovi svete zemlje, i mi učimo poznati čitavu strukturu današnje Palestine, njene ciljeve i težnje. Ali ovim izlaganjem i stara Palestina se oživljuje pred nama, te vidimo, kako se najvažniji događaji naše stare istorije odigravaju pred nama i mi tako bolje razumemo biblijske povesti. Vešto upletenim dialozima piščevim sa znatnim ličnostima Palestine lektira je privlačna, sveža, živahna i zapeta, a kad smo knjigu do kraja pročitali, čisto nam je žao, što nema produženja. Zato ova knjiga treba i mora da prokrči sebi put u sve jevrejske domove.— O istoriji Palestine, kao i o njenoj kulturi i sadašnjem stanju, posmatrano sa nejevrejskog gledišta, ali ipak nepristrasno i pravedno, poučava nas narodna knjiga Hoppe-a, koja, i kraj svoje niske cene, donosi 79 zanimljivih slika iz Palestine. Sa novim jevrejskim kolonijama postupa se prijateljski kako u slici, tako i u opisu. Ovde se ne opisuje samo istorija Palestine od njenog stupanja u istoriju sveta, kao i njene geografske, topografske, klimatične, geološke, zoološke i botaničke prilike, ukratko, istina, ali ipak dosta instruktivno, nego se izlaže i trgovina, industrija i vrlo iscrpno stanovništvo po njegovim osobenostima i naravima. Lepa izrada knjige čini je privlačnom, a retko lepa štampa, koja naročito kod fotografija dolazi do izraza, pribaviće joj mnogo prijatelja. — Četvrto delo ne bavi se isključivo Palestinom, nego iznosi putopise kroz različite zemlje od Italije preko Grčke, Turske i Palestine do Egipta. Neposredni stil Lothara čini njegovu knjigu retko privlačnom, a u njegov Kodak uhvaćene putničke slike imaju se svojom lepotom smatrati malim umetnim slikama. Iskrenim oduševljenjem izlaže Lothar procvat mladojevrejskog Erec Izrael-a i kao verni Hrišćanin nalazi istinski tople reči za novojevrejsku kulturu, zastajući sa najvećim divljenjem pred osnivačem Cionizma, Teodorom Herzlom.

Sokolow, Nahum: Geschichte des Zionismus. Mit einer Einleitung von A. J. Balfour. Wien. Renaissance-Verlag. 495 str.

ציוניסטישע פאלקס ביבליאטעק אונטער דער דעראקטע פון ד"ר י. ב. ספיר.

Gorelik, S.: Auf was darf man das? 13 str.

Schwartz, S.: Die zionistische Organisation. 13 str.

Eisenstadt, S. und Schwartz, S.: Der Schekel. 15.

Skwirski, I.: Das Mandat von Erez Israel. 17.

Saphir, I.: Die Geschichte des Zionismus bis Hibat Zion. 22. str.

Schalom Alejhem: Warum bedürfen die Juden ein Land? 16. str.

- Katler, Z.: Der jüdische Nationalfond. 18. str.
 Pinsker, Leon: Auto-Emanzipation. 15. str.
 Weitzmann, Haim: Israel und sein Land. 31 str.
 Saphir, I.: Die Geschichte des Zionismus, Hibat Zion. 22. str..
 Das Memorandum der zionist. Org. an den Völkerbund. 32 str.
 Klausner, J.: Jerusalem einst und heute. 31 st.
 Brodovsky, N.: Die Geschichte Erez Israels. 52 str.
 1925-26. The Zionist Organisation, Central Office, London.

Nossig, Alfred: Zionismus und Judenheit: Krisis und Lösung
 Wien. Renaissance-Verlag. 76 str

— —: Integrales Judentum. Vcm integrahlem Programm der jüdischen Bewegung — Der Wiederaufbau Palästinas — Sozialismus und Mosaismus. Wien. Renaissance-Verlag. 82 str.

Trietsch, Davis: Die Fassungskraft Palästinas. Mähr.-Ostrau
 1926. Dr. R. Färber. 21 str. M. 0.50.

— —: Der Wiedereintritt der Juden in die Weltgeschichte. Mähr.-Ostrau 1926. Dr. R. Färber. 16 str. M. 0.50.

Ovde se nabraja mali izbor cionističkih spisa u novim izdanjima i novim pojavama. Monumentalno delo Sokolowa jeste iscrpno izlaganje istorije Cionizma i njegovog mislenog sveta, cionističke organizacije i njenih institucija od prvih početaka pa sve do današnjeg dana iz pera najpozvanijeg muža, vođa jevrejskog naroda. Ono je bogat izvor za požnavanje prave suštine cionističkog pokreta i njegove istorije. Polazeći od ponovnog naseljavanja Jevreja u Engleskoj, on izlaže potanko delanje Manasseh Ben Izraela i njegovih savremenika, najstarije planove o obnovljenju svete zemlje, ekspediciju Napoleona u Palestinu, stav Engleske prema cionističkoj ideji pre sto godina, delanje Sir Mojsija Montefiore-a, planove za kolonizovanje Palestine i propagandu za ovu ideju u evropskim zemljama, predborce današnjeg Cionizma: dra Leo Pinskera, baruna Hirscha, »Prijatelje Ciona« i dr., pojavu Teodora Herzla i Maxa Nordau-a, prve cionističke kongrese i osnovna pitanja Cionizma i njegov dočniji razvoj do smrti Wolffsohna. Toliko prva sveska. Druga se sveska bavi istorijom Cionizma od svetskog rata. Nekoliko reči iz Balfourova predgovora ka ovom delu najbolje izlažu njegov značaj: »Ja držim, da će čitaoci, pa bili oni Jevreji ili Hrišćani, po pročitaniu ove sa puno utisaka, iscrpno i izvrsno ispričane istorije Cionizma, imati osećanje, da Cionizam znači delo ne samo za Jevreje, nego i za sve druge narode«. — Od Centrale Cionističke Organizacije izdate male sveske daju na idiškom jeziku o tematima, označenim na naslovnom listu, obilatu pouku u malo reči, a sastavili su ih znatni pisci. — Nossig je napisao svoju knjigu »Zionismus und Judenheit« pre nekoliko godina. Ali su se događaji u Erec Izraelu izmenili potonjih godina tako jako, da su poneki piščevi predlozi za reformnu akciju u Cionizmu već zastareli. Međutim je piščeva kritika često odveć

tačna, a njegov program Palestinske politike zaslužuje i danas naročitu pažnju, jer se uvek mora potpomagati slobodno doseljavanje i slobodan privredni razvoj. — U drugoj svesci »Integrales Judentum« objavljuje Nossig u natpisu označena tri predavanja, koja je držao u Beču još 1919. godine. Ova tri predavanja su zamišljena kao prolegomena trima većim delima piščevim, koja još nije imao prilike, da izda. Predavanje »Obnova Palestine« možda bi, u svojoj primeni na sadašnjost, bilo drukčije napisano, da je danas napisano, ali glavne linije zadržavaju i danas svoju punu važnost. U ovom su članku istorijska izlaganja o Politici Palestine naših proroka odveć poučna. — U prvoj svesci Trietsch zastupa mišljenje, da bi Palestina kadra bila hraniti mnogo milijuna naroda, budući da je sposobna za svaku buduću gustinu stanovništva. Za ovo navedeni mnogi dokazi možda su teorijski tačni, ali njihovo praktično izvođenje je prosta nemogućnost. Pošto se ionako otpočinje sada sa Soskinovim projektom, i Trietsch-ove planove valja uzeti u obzir. — U drugoj svesci Trietsch označuje datum Balfour-ove deklaracije kao momenat, kad su Jevreji ponovo stupili u istoriju sveta, i pokušava ocrtati zadaće, koje bi se sada imale izvršiti. U njegovom izlaganju saopćeni broj Jevreja u čitavom svetu u visini od 18 milijuna odveć je visok, jer je u opreci sa općim statističkim podacima. Najzad se Trietsch zauzima za osnivanje Centralnog Zavoda za jevrejsku etnografiju i statistiku, bikoji se plan mogao lasno izvesti. Kao i svi drugi i ovaj se rad vred noga pisca čita sa interesovanjem.

Gross, M. D.: Hamilon Haschalem. Erster Teil: Hebräisch-Deutsch. Mit Verzeichnis der geläufigeren Abbiaviaturen. Wien 1924. Menorach. 471 str.

Laser, S. M. und H. Torczyner: Deutsch-Hebräisches Wörterbuch. Berlin 1927. Benjamin Harz. XIX i 734 str.

Herowitz, Zina: English-Yiddish and Yiddish-English Dictionary. Leipzig. H. Schmidt & C. Günther. 158 i 167 str.

Fink, Daniel: לשון למודים, חלק שני. ספר להוראת לשון ארמית לבתי ספר ולמחלמים לנהל את צעירי בני לחבנת לשון התרגום הנמרא והמדרשים, דרכי למודם וסגנונם. מקביל בע יסוד שמת המחבר בדקדוק לשון עברית. Berlin-Wilmersdorf, Güntzelstr. 44. Selbstverlag 1927. XXXII i 167 str.

Bauer, Hans: Zur Frage der Sprachenmischung im Hebräischen. Eine Erwiderung. Halle a. S. 1924. Max Niemeyer. 34 str. M. 1.80.

Među pomoćna sredstva za proučavanje i izučavanje hebrejskog jezika u ovoj se godini imaju zabeležiti tri rečnika i dva gramatička istraživanja. Džepni rečnik Gross-a izgleda da je brižljivo izrađen. Uopće se čini, da ova knjiga sadrži više slova, nego istoimeni rečnici Grasoovskog i Grünberga. Više se je pažnje poklonilo novojevrejskoj literaturi, nego staroj. Suprotno tome nedostaju mnoge strane reči. Već objav-

ljeni, ali još neizdati nemačko-jevrejski deo pružice lak pregled preko celine. Ovaj džepni rečnik je svakako dobro pomoćno sredstvo za one, koji pri čitanju hebrejskih modernih spisa naiđu na nepoznate reči. — Literarni svet je sa žudnjom očekivao pojavu nemačko-hebrejskog rečnika, jer je znamenitog dela Margela odavno nestalo sa tržišta knjiga. Ovu potrebu podmiruje rečnik Laser-Torczynera. Kako pisci napominju, njihovo je delo proizvod dugogodišnjeg rada. Ogromna vrednoća pisaca zaista se vidi u izobilju izraza i obrtaju govora, što su ih prikupili, a koji se ne prostiru samo na prevod čisto nemačkih reči, nego i na vrlo veliki krug stranih reči. Pri tom se pazilo na čistotu osnove i na prvobitni smisao pojedinih sastojaka novoobrazovanih reči, dok se izbegavao prijem već postojećih, ali pogrešno obrazovanih reči. Još se mora ukazati na uzorito, pregledno razčlanjavanje materijala i na brižljivo vokalizovanje hebrejskih reči. Kao nedostatak smatramo, što pisci nikad nisu označili rod hebrejskim rečima, a to je šteta za ovo delo. Pre 21 godina izdat temeljni rečnik Margela mogao im je u ovom pogledu poslužiti uzorom. U novom izdanju mora se ovaj nedostatak bezuslovno otkloniti. Još bi pisci trebali bolje prodreti u duh nemačkog jezika, jer se često susretamo ovde sa netačnim izrazima. Pa ipak snabdeven sa mnogobrojnim probitcima, kamo dolazi i razgovetna štampa, ovaj je rečnik važna i zasad neophodna pomoćna knjiga za sve one, koji uče hebrejski. — U potonjem deceniju su istraživanja o hebrejskom jeziku uzela veliki polet. Tome je mnogo doprineo Strack svojim jidiškim rečnikom A sada je izišao dosta opširan rečnik jidiškog jezika na engleskom od valjanog Jidišista. Rečnik je jednostavno sastavljen, težište mu je izgleda, u tome, da se oba jezika prilično potpuno obuhvate, te svakako zbog toga nema u tekstu ni fraza, ni izraza, pa je ova okolnost ovakvom rečniku samo od koristi. Na kraju svakog dela su načini govora frazeologije u priličnom izboru. Izrada knjige je primamljiva, razgovetna štampa i lako rukovanje jesu probitci, koji je preporučuju. Kako doznajemo, na osnovu ovog izdanja izišli su u istom izdavaštvu takozvani liliptanski rečnici, kojih je cena uvezanih 1 M. — U našem drugom Almanahu, str. 143.—4., imali smo prilike ukazati na tri dela od Finka preporučujući ih zbog ne e praktične metode u religijskoj nastavi. Upotrebom ovih knjiga može se hebrejski jezik lakoćom, ali ipak temeljno naučiti. Brzo rasprostiranje ovih udžbenika, kao što se naglašava od mnogobrojnih učitelja u Nemačkoj i stručnim listovima, potvrđuje našu tvrdnju. Ovom prilikom hoćemo da upozorimo na jedno novo delo Finka, na aramejsku gramatiku, koja obuhvata sve grane ovog razgranatog jezika, i to kako zapadnoaramejski u Targumimu, tako i istočnoaramejski u babilonskom Talmudu i Midrašimu. Fink je napisao svoje delo tečnim, lako razumljivim hebrejskim jezikom, tako da korisno mogu upotrebiti

učenici, koji već imaju neko znanje u tom jeziku. I ova je gramatika postrojena na istim glavnim načelima, koja je Fink postavio u svojim predašnjim delima, otuda je priručna, prosta, praktična i odmerenom kratkoćom izložena. Od mnogobrojnih priloga, koji su odveć korisni, naročito valja istaći pre svega sastav i tumačenje obrtaja govora i fraza, uobičajenih u babilonskom Talmudu, koji se kao odlični uvod u jezik Talmuda preporučuju početnicima. Razne vežbe za čitanje i spisak reči jesu vrline ovog dela, čiju obilatu upotrebu najtoplije preporučujemo. — Bauerova duhovita studija jeste polemički spis, upravljen protiv izlaganja I. Bergsträssera u »Orientalische Literaturzeitung«. On raspravlja problem slabih glagola, predistoriju hebrejskog Tempus-sistema, pitanje, e da li je hebrejski jezik mešavina, a koje se pitanja ne može konačno odlučiti danas. Kratak članak o odnosu feničanskog prema hebrejskom jeziku završava ovaj poučan naučnički rad, koji čini važan prilog za istorijski razvoj hebrejske jezikovne nauke.

Berlin-Charlotten- כתבי הקדש, תורה נביאים וכתובים. הוצאת ילקוט. Jalkut 1927. Jalkut 843 str. Vez. M. 6.—

יונתן שמויה: חומש בראשית עם פירש"י ושלשה תרגומים ונוסף לזה המסורה שלימותה עם פי' מספיק וספר למודי השם, כולל הלמודים הוצאת מספיקי התורה יצוינים מראה מקום לכל פסוק איפה הוא מוזכר בש"ס ומדרשי חבר"ל. Budapest 1927. Rabb. Jon. Steif, Dohány uca 28. 240 str.

Fleischer, Leopold: Abraham Ibn-Ezra's Commentary to Exodus ספר אבן עזרא רבנו אברהם בן מאיר אבן עזרא הספרדי לספר שמות עם הערות שונות בשם »הקנת עזרא» ומבוא לקורות פרושי ראב"ע ז"ל לתורה ועם פרוש משנה לעזרא. Wien 1926. Menorah. XXXIX i 360 str.

Rahfs, Alfred: Septuaginta. Societatis Scientiarum Gottin-gensis auctoritate edidit. I. Genesis. Stuttgart 1926. Priv. Württembergische Bibelanstalt. 201 str. Vez. M. 3.50.

Potonjih godina pretrpela je biblijska nauka nekoliko dragocenih bogaćenja. Najpre upozoravamo na džepnu Bibliju, koja je izašla u džepnoj biblioteci izdavaštva »Jalkut«. Ovo je dosad prvo potpuno hebrejsko izdanje Biblije. Dosadašnje Biblije ili je izdala misija, ili su izrađene po izdanju misije. Ovo se izdanje razlikuje od ostalih time, što se u njemu navode hebrejski Paršiot za Pentateuhu, kao i Haftarot. Sem toga su svi natpisi hebrejski. U istom izdanju i u ovoj džepnoj biblioteci izašli su dosad: punktirana Mišna (8.50 M.), Sohar punktiran u tri sveske (25. — M.), Hobot Halebabot od Bahja (3.50 M.), Kusari Jehuda Halevi-a (2.10 M.). Sva su ova izdanja dobrodošla, jer u lepoj, priručnoj izradi po jeftinoj ceni pristupačni su i najširoj publici. — Steif je jevrejskoj literaturi dao pravi poklon svojim delom, čija se vrednost ne može dovoljno oceniti. To je neiscrpno obilje jevrejske učenosti, koja se ovde iznosi. Kad ovo delo bude dovršeno, Steif će

njime ispuniti prazninu u našoj književnosti, koja se odveć često bolno osećala. Naše se oduševljenje ne odnosi na otisak biblijskog prateksta i triju Targumima, koji su snabdeveni napomenama za objašnjenje, nego najpre na veliku Masoru, koja se jedva jednom može ovde potpuna naći, a zatim na objašnjenja biblijskog teksta, koja su prikupljena iz nebrojenih retkih jevrejskih komentara. Pisac se ovde trudi, da objasni čestu suprotnost različitih mnjenja, da ih protumači, prorešeta i izreče o njima svoj sud i ocenu. Ne može ostati nepomenut piščev trud, koji se vidi i iz primedaba, gde su pribrana sva mesta iz Talmuda, koja se odnose na biblijski tekst. Da će ovakav divovski rad stvoriti monumentalno delo, vidi se i otuda, što je na sadašnjih 240 strana obrađena samo prva glava i prva tri stiha druge glave prve knjige. Prema tome jasno je, kako je odveć potrebno staviti pisca u položaj, da može svoje delo produžiti i dovršiti. Zato neka svako nabavi ovu knjigu, ne bi li time doprineo, da pisac postigne svoj cilj. — Među objašnjenjima biblijskog teksta zauzimaju vidno mesto komentari Ibn Ezre. Broj njegovih komentara i oštroumlje njegovih tumačenja ušli su u poslovicu. U svojoj biografiji R. Natana iz Rima S. L. Rapaport ukazuje na to, da Ibn Ezra-ov komentar Eksodusu odudara od komentara ostalih delova Pentateuhe, i postavlja tvrdnju, da mora biti od Ibn Ezre i drugog komentara za Eksodus. I zaista je 1837. S. D. Luzzatto otkrio taj komentar. Fleischer iz Temisoara učinio je u ovom delu pristupačnim ovaj komentar i široj javnosti. On izdaje ovde tekst sa kritičkim napomenama, pa se izložio i tom golemom trudu, da Ibn Ezra-ov komentar, čiji je stil, zna se, vrlo težak, prelije u lakše razumljiv hebrejski jezik. Ovo popularisanje Ibn Ezre veoma je dragoceno, jer se Fleischer pokazao kao odličan interpret. Zato će svi prijatelji Ibn Ezre srdačno pozdraviti rad Fleischera. — U trećem veku pre Hr. u Egiptu od sedamdeset prevodilaca izrađeni, pa zato »Septuaginta« nazvani, grčki prevod Biblije bio je za održanje Jevrejstva izvan Palestine od najvećeg značaja, jer je on omogućava upoznavanje Biblije onim Jevrejima, koji su živeli u Diaspori, te više nisu znali hebrejski jezik. Sem ovog praktičkog značaja ima Septuaginta i velik naučni značaj. Ona nas uči, kako su naši pretci u ono vreme razumevali Bibliju, jer i kraj vernog prevoda, ipak su pojedinim obrtajima govora unesena objašnjenja. Septuaginta je već 1518. godine odštampana, a odtada često, ali sva izdanja nisu bila tačna. Pre više decenija objavio je Paul de Lagarde kritičko izdanje Septuaginte, ali to izdanje do danas nije izvršeno. Rahlfs je sada preduzeo težak posao, da iz ukupne mase rukopisa sastavi prvobitni tekst Septuaginte. On radi na tom delu od 1908. godine i samo ova jedna sveska je do danas dovršena, a to je dokaz, kako je teško ovo izdanje. Ovde Rahlfs iznosi kratku istoriju čitave Septuaginte, a zatim specialnu uz Genesis. Na str. 49—201 je novo izdanje Ge-

nesis-a. Mi bismo želeli brže izdavanje ovog dela, kako bi što pre izišli i ostalih objavljenih 15 delova.

Buber Martin und **Rosenzweig Franz**: Die Schrift zu verdeutschen unternommen. Das Buch: Namen. 175 str. M. 4. — Das Buch. Er Rief. 125 str. M. 3.50. — Das Buch: In der Wüste. 168 str. M. 4.— Berlin 1927. Lambert Schneider.

Rosenzweig Franz: Die Schrift und Luther. Berlin 1926. Lambert Schneider. 51 str.

Die Schriften Salomos. Mit Holzschnitten von Bruno Goldschmitt. Leipzig. Griffel-Verlag. 91 str.

Wolf, Friedrich: Das Heldenepos des Alten Bundes aufgespürt und in deutschen Worten. Stuttgart 1925. Deutsche Verlags-Anstalt. 143 str.

Stephan: Psalmenschlüssel. Einführung in die sprachlichen Eigentümlichkeiten und in den Gedankengang den Brevierpsalmen. München 1925. Kösel & Pustet. 344 str. M. 4.50, vez. M. 6.50.

Od svih prevoda Biblije najznačajniji je nemački prevod od Buber-Rosenzweiga, na koji smo upozorili već u II. Almanahu na str. 147—8. A sad su pred nama dalje tri sveske. Ovde će biti govora samo o tom, da se pokaže, u koliko su vrline i mahne prevoda ispoljene i u ovim sveskama. Medutim se Rosenzweig u broširi »Die Schrift und Luther« izjasnio o načelima prevodenja. Svekoliko prevodenje ima biti u jeziku čitaoca, a nikako u jeziku originala; ali gde se tiče, kako Luther kaže, »nauke i utehe naše savesti«, gde nemački jezik »ne daje fini, obilatı smisao, kakav je u hebrejskom, jer je slab«, tamo neka prevod odvede čitaoca ka originalu. Pa kako u novijim prevodima Biblije prevladuje uprošćavanje spisa, jer se iznosi samo sadržaj Svetog Pisma, a ne i oblik, to su se Buber—Rosenzweig potrudili, da povrate stari sjaj Biblije. Pročitajmo ma koji odeljak prateksta, pročitajmo Lutherov i Mendelsohnov nemački prevod. Premda silina Lutherova jezika ne izneverava, a prost nas prevod Mendelsohna iznenađuje svojom ljupkošću i jedrinom, ipak ovaj nov prevod sadrı mnogo jezikovne lepote, snage i nežnosti, uzete iz prispisa. Na isti način i u istoj meri to se vidi na svakom listu i na svakom stihu. Mi se divimo dramskoj sili i uzvišenosti druge knjige u znaku oslobođenja od tiranskog pritiska i u znaku otkrivenja reči Božje. Na žaru prajezika razgoreo se plamen nemačkog jezika. Za nas je važan momenat odnos ovog novog prevoda prema tradicionalnom Jevrejstvu, pa moramo sa priznanjem istaći, da se tradicija vazda čuvala. Nekoliko primera neka to potvrde. שׁוֹטְרִים »Schriftführer«, תְּבִנִית »Urbau«, נֹרָא »umschauert«, מַחְצִית, השֶׁקֶל »Hälfte des Vollgewichtes«, בַּפֶּרֶךְ »mit Plackerei«, חַיִּית »tierlebıg«, ׀ן הַדָּם »in Blutsropfen Hochzeiter«, בְּלִהְיֵתָם »mit ihren Raunkünsten«, שְׁבַעַת יָמִים »ein Tagsiebent«, קָרְבַן »Nahung«, לִכְחוֹן לוֹ »dass er mir priestere«, מָסַךְ »eine Schirmung«, רִיחַ נִיחַח »Ruch

des Geruhens», כֹּהֵן לְבָד »sein Lendkleid von Leinwand«, חֶסֶד הוּא »Unholdschaft ist es«, וַיֹּאמְרוּ לְאָמֵר »sie sprachen ihre Sprüche«, וְאֵיךְ אֵיךְ אֵיךְ ich will dir verraten». Neka bi sa ovim prevodom bilo isto tako vidljivo obnovljenje hebrejskog jezika, kao i jevrejske vere i neka bi ono delo dozrelo do svog svršetka. — Izdavaštvo Griffel izdaje pod nazivom »Meisterwerke der Weltliteratur mit Originalgraphik« zbirku, čija četvrta sveska čini »Schriften Salomos«. One sadrže izreke, propovednika i slavoslovlje. Prevod je iz Lutherove Biblije u odabranoj štampi sa mnogobrojnim originalnim drvodrezima i u raskošnoj izradi. — Wolf postavlja jednu značajnu hipotezu. Ljudi ne poznaju više Bibliju, ne čitaju je, jer nemaju interesa za okoni poredak pustinjskog naroda, za kult obreda, za sveštenički kodeks, za registar srodstva i za plemensku raspru; ali oni zaboravljaju pritom, da Biblija čuva veliko blago, kao veliki porušeni junački ep, jer u prvim knjigama Biblije nalaze se na svakom koraku razbacani fragmenti jedne grandiozne junačke pesme. Da ove fragmente prikupi, da ih prepeva i uredi, te da ponovo stvori Edu Starog Zaveta, Wolf je istakao sebi za zadaću. Zato on daje ovde ponovo pojedine delove Biblije, tako: mesta o divu, o Simsonu, Josui, Jefta-u, Debori, Gideonu, Abimelehu, Samuelu, Saulu i Davidu. Biblijska mesta, prevedena iz prateksta, lepo su i celishodno ponemčena. U uvodu se pobrojana biblijska lica poređuju sa mitološkima, pa im se važnost prema njihovim delima uvažava. — Cilj je Stephanovu izdanju psalmova, da ih do poslednje reči učini razumljivima, a njihovu upotrebu pravim uživanjem za one, koji ih mogu čitati samo u latinskom prevodu Vulgate ili na nemačkom. Prvi deo sadrži spisak reči, koje imaju drugo značenje, nego što očekuje klasična latinština. Drugi deo rada sastoji se u tome, da se ispred latinskog i nemačkog teksta iznesu napomene o piscu, o povodu, o bližim okolnostima i o cilju psalmova. Pri tom je Stephan-u bila zadaća, da poredi tekst Vulgate sa hebrejskim pratekstom, pa da izopačeni smisao u prvome pronade i ispravi.

Gunkel, Hermann: Die Psalmen übersetzt und erklärt. Göttingen 1926. Vandenhoeck & Ruprecht. XVI i 639 str. M. 23.—, vez. M. 25.60.

Niebergall, Friedrich: Praktische Auslegung des Alten Testaments. Methodische Anleitung zu seinem Gebrauch in Kirche und Schule. Zweiter Band: Die Propheten. Göttingen 1926. Vandenhoeck & Ruprecht. VIII i 300 str. M. 10.—, vez. M. 12.—

Begrich, Joachim: Der Psalm des Hiskia. Ein Beitrag zum Verständnis von Jesaja 38, 10-20. Göttingen 1926. Vandenhoeck & Ruprecht. 68 str. M. 5.—

Praetorius, Franz: Die Gedichte des Amos. Metrische und textkritische Bemerkungen. Halle a. S. 1924. Max Niemeyer. 46. str. M. 3.—

— —: Die Gedichte des Hosea. Metrische und textkritische Bemerkungen. Halle a. S. 1926. Max Niemeyer. 48 str. M. 6.—

Bruno, A.: Micha und der Herrscher aus der Vorzeit. Leipzig A. Deichert. 221 str. M. 5.—

Bruno, A.: Gibeon. Leipzig A. Deichert. 159 str. M. 3.50.

v. Loewenfeld, J. R.: Das Buch Nehemia mit Ergänzungen aus dem Propheten Haggai. Berlin-Dahlem 1926. Burckhardt-haus. 51 str. M. 1.—

Egzegetička literatura Biblije, koja je od nekoliko decenija u nejevrejskim rukama, ima da pokaže potonjih godina nekoliko važnijih istraživanja. Među ovima je najznačajnije tumačenje psalmova od Gunkel-a. U ovoj debeloj svesci je opširni komentar uz psalmove, a uvod ka celini, gde valja da se rasprave načelna pitanja i književno istorijski problemi psalmskog pesništva, Gunkel namerava izneti u posebnoj knjizi. Naročite vrline komentara jesu proširenje vidokruga uzimanjem religiozne lirike izvan psaltira i prikupljanjem staro-orientalskog pesništva, čime je Gunkel dao znatan podstrek psalmskom istraživanju. Tome pridolazi širok razvoj religiozno-istorijskog literarnog znanja, kao i jezikovno-istorijskog i psihološkog znanja, što ga je pribavio pisac dugogodišnjim radom. I metrika se jako uzima u obzir. Pa ako i ne možemo uvek potpisati često upotrebijenu rečenicu »metrika zahteva«, ipak je za pohvalu staranje o jasnom ritmu, označenom brojevima uz stihove. Jezikovnom tumačenju dato je mnogo mesta. Ali se i u pogledu sadržaja vidi težnja, da se ne ostane na utrvenom putu. Svakako se namerno jako ističe istorijsko gledište, često na štetu uvažanja psalamske pobožnosti. Nesumnjivo je Gunkel-ov psalamski komentar prvoklasno i sa pobožnošću pozdravljeno pomoćno sredstvo za tumačenje religiozne lirike Izrael-a. — U vezi sa »Die Schriften des Alten Testaments in Auswahl« (vidi o tome: Jevrejski Almanah II. str. 150.) objavljuje Niebergall ovo praktično izlaganje Biblije u tri sveske, od kojih druga sveska raspravlja proročke knjige. U nju su uzeti delovi od Jesaje, Jeremije, Ezehiela i 12 malih proročkih knjiga, koje su podesne za objavljivanje ideala i pogleda u svet duha i istorije Izraela, za buđenje religioznog čuvstva i za saopćenje misli, koje otkrivaju hrabrost proroka, da povedu svoj narod iz nacionalne bede ka novoj snazi i veličini. Lepota proročkih spisa, njihov duboki smisao, njihov rečit jezik dolaze ovde do punog izraza, oduševljavaju čitaoca i daju novo objašnjenje o mnogim mestima Svetoga Pisma. Izlaganje i jezik prevoda čine ovo delo pravim uživanjem. — Glava 38. knjige Jesaje sadrži psalam, koji je pretrpeo najrazličnija tumačenja. Mnogi su komentatori mislili da je to zahvalna pesma Hiskie zbog njegova izbavljenja od smrtne bolesti, drugi opet vide u njoj bolesničku pesmu ili za liturgijske svrhe udešenu obrednu molitvu. Da je tekst psalam, jer pokazuje ritmički jezik, priznato je jednodušno. Begrich je preduzeo sebi da ispita sva tumačenja, da objasni sam tekst jezički, istorijski i sadržajno, da ga tačno prevede, da ga uporedi sa drugim žal-

benim i zahvalnim pesmama Biblije, pa je pri tom došao do rezultata, da se psalam daje razložiti na dva dela: prvi je žalbena a drugi je zahvalna pesma. Begrichu će naučnički svet biti zahvalan za ovaj temeljan naučni rad. — Dok je u lirici Biblije pomoću metrura egzegeza pokazala vidljive rezultate, dotle pokušaji nekih istraživača, da u proročkim knjigama nađu metričke spevove, još nisu doneli priznatog uspeha. Pa to je mahom prirodno, jer improvizovani i često odveć promenljivi jezik pojedinih govora pruža mnogo više teškoća, nego izrazite pesme. Ovo stanje stvari pojavljuje se iznova, čim uzmemo u ruke Praetorius-ovu metričku obradu beseda proroka Amosa i Hosee. Jer, ma koliko da su zdrava piščeva načela u pogledu metrura i izgradnje pesama od strofa različite mere stihova, i ma koliko da je jak podstrek od ovih radova, hotimično nasrtanje na tekst neće moći ubediti egzegeta Biblije. Svakako zaslužuje naročito priznanje, što je pisac metrizovao čitav hebrejski tekst. Za pohvalu i odveć poučne su i na svršetku donesene uređene primedbe. — Bruno je postavio sebi zadaću, da reši zagonetku knjige Mihe. Miha je predskazao propast Jerusolima, a narodu je prorekao sjajnu budućnost. Kraljevstvo Jerusolimsko, pod kojim se podrazumeva Gideon i njegov sin, Abimelek, valjalo je da ustupi mesto ranijem gospodstvu, ako se povrati vladar iz prošlosti, a to je Jerubaal iz grada Ophra. Kao što se vidi, Bruno iznosi ujedno 6.—9. glavu knjige Sudija sa knjigom Mihe. I Bruno je mišljenja, da će moći dati bolji tekst knjige Mihe, ako reši metričko pitanje. Drugo delo Brunovo: Gibeon, više je geografske naravi, cilj mu je, da utvrdi oblast plemena Benjamina i da opiše glavni grad Gibeon, kog je Saul izabrao za svoju prestolnicu, izlažući mu položaj i istoriju. U vezi sa osvetničkim pohodom jevrejskih plemena protiv Gibeon u bonjaminskoj oblasti identifikuju se tri imena: Geba, Gibeon i Gibeon. — Loewenfeld nam daje istorijski pregled o velikom vremenu Nehemije, govori o izgradnji općine u Jerusolimu u ekonomskom, socialnom i religioznom pogledu i osvetljuje pobožnost. On crpe i iz knjige proroka Hagai-a. Na svršetku je prevod knjige Nehemije. Unošenje novozačetih mesta kvare smisao. Inače je izlaganje jasno i odveć korisno za čitaoca, kome je namenjeno.

Kaulen, Franz: Einleitung in die Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments. Erster Teil neu bearbeitet von **Gottfried Hoberg**. XI i 265 str. Vež. M. 5.80. Dritter Teil: VI i 271 str. Vež. M. 5.— Freiburg i Br. Herder.

Hudal, Alois: Kurzgefasste Einleitung in die Heiligen Bücher des Alten Testaments. Graz 1925. VIII i 206 str. öS. 7.50.

Beer, Georg: Kurze Übersicht über den Inhalt der Alttestamentlichen Schriften. Tübingen 1926. J. C. B. Mohr. VII i 176 str. M. 4.80.

Temeljito i iscrpnom obradom ukupne literature Kaulen-

Hoberg daju korisnu ručnu knjigu za Uvod u Stari Zavet. Drugi deo ovog velikog dela, koje opisuje sadržinu i istoriju pojedinih knjiga, jošte nedostaje. U prvoj svesci opisuje se istorija Kanona, prajezici Biblije, naime hebrejski i aramejski, kao i grčki jezik Septuaginte, zatim rukopis ovih jezika i tok njihova razvoja, različiti rukopisi, prvi otisci Biblije i njeni prevodi. U jedanaest glavnih grupa podeljeni su jezici, na koje je Biblija prevedena u najstarija vremena, zatim se objašnjava značaj pojedinih prevoda za proučavanje Biblije. Osnovno načelo ovog velikog rada dostiže svoj vrhunac u izjavi, potkrepljenoj mnogobrojnim dokazima, da su knjige Starog Zaveta došle do nas sadržajno nepatvorene, i da se kritički integritet biblijskog originalnog teksta daje dokazati. — Vrlo ozbiljan i odveć koristan rad jeste delo Hudala, koje je postalo od pišćevih predavanja na gradačkoj univerzi. Ono nam ne donosi nove naučne tekovine, nego nam daje kratak uvod u Bibliju. Ogromno građivo, koje se odnosi na uvod u Bibliju, ograničeno je ovde na bezuslovno potrebnu meru, kako bi više mesta ostalo za tumačenje Svetog Pisma. Pri navođenju literature pominju se, radi brzog orientovanja, naročito potonje izdata dela. Prema tome, u zbijenoj kratkoći i preglednom izlaganju može se ovde naći sve ono, što god se odnosi na uvod. — Beer je vrlo brižljivo sastavio sadržaj starozavetnih spisa. Možda se ovaj kratki pregled mogao još kraće sastaviti, naročito istorijske knjige, što bi svakako samo povećalo vrednost dela. Pred svakom pojedinom biblijskom knjigom je literarno-istorijski uvod, a zatim se veoma odmereno skicira sadržina po glavama. Ponekad se ističu lozinke, a izbor nije uvek srećan. Ali svakako je ova knjiga dobrodošao rad, koji će svagda činiti dobre usluge.

Volz, Paul: Die biblischen Altertümer. Mit 97 Textabbildungen und 32 Tafeln. Stuttgart 1925. Calwer Vereinsbuchhandlung. VIII i 566 str. M. 9.—, vez. M. 12.—

Templer, Bernhard: Die Entstehungsgeschichte des Opferkultus im Mosaismus. Apologetik des Alten Testaments. Wien 1926. A. Hartleben. 96 str. S. 7.50.

Dürr, Lorenz: Die Wertung des Lebens im Alten Testament und im antiken Orient. Ein Beitrag zur Erklärung des Segens des IV. Gebotes. Münster i. W. 1926. Aschendorff. 47 str. M. 1.80.

Reinhardt, L.: Kennt die Bibel das Jenseits? und: Woher stammt der Glaube an die Unsterblichkeit der Seele, an Hölle, Fegfeuer und Himmel? München 1925. Ernst Reinhardt. VI i 184 str. M. 2.50.

Dürr, Lorenz: Wollen und Wirken der alttestamentlichen Propheten. Düsseldorf 1926. L. Schwann. VII i 176 str. M. 7.—, vez. M. 8.50.

Israel, W. und Schaedel, H.: Der Messias und das Volk Israel im Lichte der vier grossen Propheten. Vorträge. Gotha 1927. Evang. Buchhandlung P. Ott. 119 str. M. 2.—

Schierholz, E.: Die Sage vom Paradiese. Wo haben wir das Paradies zu suchen? Wismar i Meckl. 1927. Hinstorff. 38 str. M. 1—.

Riem, Johannes: Die Sintflut in Sage und Wissenschaft. Mit zwei Zeichnungen und einer Weltkarte. Hamburg 1925. Agentur des Rauhen Hauses. 200 str. M. 4.—, vez. M. 5.—

Gorion, Emanuel bin: Vom Ursprung der israelitischen Religion. Vortrag auf Grund des Werkes: Sinai und Garizim, Berlin 1926. Morgenland-Verlag. 23 str.

Na polju biblijske arheologije valja nam istaći jedno temeljno delo i više pojedinačnih izlaganja. »Die biblischen Altertümer« od Volz-a pružaju jasan pogled u životne prilike i običaje naroda Izrael-skog za vreme prvog stoleća njegova postojanja. Nema te izjave čovečjeg života, zajedno sa kulturnim radnjama i ostalim religioznim vežbama, koja ne bi bila ovde podrobno izložena. Izlaganje je uopće potanko, iako nije uvek iscrpno. Ali je skoro uvek pregledno i jasno, a u mnogim slučajevima olakšavaju razumevanje mnogobrojne slike. Ko god hoće da se upozna sa kulturom starog Izrael-a i sa oblicima pojave jevrejske religije, naći će kod Volz-a veliko raznovrsno gradivo, očigledno i privlačno izloženo. Mirne savesti možemo reći, da je ovo delo najpotpunija i najstvarnija biblijska arheologija sadašnjosti. Nekolikim kratkim primedbama upozorićemo na netačna tumačenja. Smisao praznika senica kao na str. 96. protivan je biblijskim rečima u III. M. 23, 43. Čitanje Tore o prazniku radosti poradi Tore ne samo da se dovršuje (vidi str. 97.), nego se odmah iznova počinje. Uzeti, da su Pasah i Macot prvobitno dve različite svetkovine (str. 100.), netačno je. Peti pehar o Seder-večeru (str. 106.) nepriličan je. Besmislica je dovesti u vezu zabranu jela sa verom u demone (str. 153-4.).— Templera je do ovog rada dovelo saznanje o tom, da kult žrtvovanja čini temelj različitim religijskim zgradama, i suprotno tome baš je kult žrtvovanja u Mozaizmu obrađivan češće, podrobno i mnogostruko. Ovim radom on skreće ovo pitanje na, novu stazu, objašnjujući istoriju postanja kulta žrtvovanja sa gledišta očigledne nastave. Još zapažljivije od ovog izlaganja jeste u ovoj knjizi sadržana apologetika Starog Zaveta. Nepovijajući se ni pred kojim autoritetom, pisac grede vlastitim putem i pogledu tumačenja Biblije. Mi nemamo ovde prostora za nabranje različitih uspehli izlaganja. Ali tvrdimo, da ovu knjigu niko neće ostaviti iz ruku, neobogativši njome svoje znanje. — Polazeći od blagoslova četvrte (kod nas pete) zapovedi: »da ti se produže dani na zemlji, koju ti je Večni, tvoj Bog, dao«, ispituje Dürr najpre vrednost života u Starom Zavetu. Nebrojena su mesta Biblije, koja se odnose na ovo pitanje. Njih Dürr prikuplja ujedno, ispituje ih i poređuje sa paralelama iz akadsko-babilonsko-asirskog kruga i iz egipatske literature. Pitanje je, ima li veze između egipatskog punog broja godina života, stodeset, i normalne

starosti čoveka u Gen. 6, 3 stodvadeset. Mojsije živi takođe stodvadeset godina, a Josif i Jozua samo stodeset. Zatim Dürr govori o radosti života, izraženoj u biblijskim spisima, i o nazoru o uskrsnuću i drugom životu. Zbir biblijskih mesta, koja se upotrebljavaju kao eufimizmi za »umreti«, i srodni izrazi u orientalnim jezicima daju ovom delu još i naročitu vrednost. — Stvoriti socialni preporodaj čovečanstva cilj je radu Reinhardt-a. Biblijsko shvatanje života nije abstraktno i od onog sveta, kao što se uvek i uopće uzima, nego realno i od ovog sveta. Pisac se trudi dokazati, da Biblija ne zna ništa o predanju o onom svetu, nego je neznabožacka vera u onaj svet i u besmrtnost podmetnuta jevrejskoj i hrišćanskoj veri i Bibliji. Dosledno suzbijanje neznabožackog sujeverja o onom svetu u smrti, i iskreno vraćanje biblijskom ovom svetu u vladavini Boga mora sa sobom doneti obnovu našeg ukupnog duhovnog i spoljašnjeg života. — Dürr raspravlja želje i delanje religijskih vođa, proroka, ne bi li proročki spisi bili što većma poznati obrazovanim ljudima. On prikazuje ove velike muževe na radu i patnji, u veri i nadi, po njihovom istorijskom značaju i sadašnjoj vrednosti. Dalje nam Dürr želi pokazati svojim izlaganjem pomoću klasičara jevrejske religije jedinstvene religijske vrednosti Starog Zaveta, kao što i danas još ovi izvori pružaju čovečanstvu hranu i snagu, uzvišenje i osveženje. Iz ovih izlaganja čitalac će pocrpsti novu ljubav ka Bibliji, pa onda i samu Bibliju uzeti u ruke. — U osam predavanja smeraju W. Israel i Schaedel raspraviti pitanja Mesije i Jevrejstva, koja se danas ističu u mišljenju i istraživanju, te nam tako pružiti sliku budućnosti naroda Izraelskog i njegovog Mesije. U četiri predavanja objašnjava W. Israel mesijanska proricanja u knjizi Jesaje, Jeremije, Ezehiela i Daniela. U vezi sa gornjim predavanjima Schaedel razlaže, takođe u četiri predavanja, proricanja o Izraelu u knjigama ona četiri proroka. — U svojoj brošuri Schierholz dolazi do rezultata, da se raj nije nalazio na našoj zemlji, nego na drugom svetskom telu. Za ovu osnovnu tezu pisac ne daje nikakva dokaza, a za preinačenje smisla biblijske reči nedostaje mu svaka realna baza. Na svršetku pisac filozofira o smislu i cilju života, pa nas opominje, da nas je volja Najvišega postavila ovde, dodelivši svakome njegovu zadaću, koju mi moramo ispuniti, pa bilo da cilj saznajemo ili ne.— Između priča nije ni jedna toliko rasprostrta kod svih naroda i u sva vremena, kao izveštaj o potopu. Pokušaj, da se ovaj događaj objasni praistorijom čovečanstva, doneo je najčudnovatije plodove. Pisac, koji se već dve decenije bavi ovim problemom, daje ovde 303 izveštaja iz svih delova zemlje. Ukupna statistika, kritičko izlaganje modernih pokušaja za tumačenje potopa čini svršetak ove izvanredno zanimljive knjige. Može se bez preterivanja reći, da u ukupnoj svetskoj literaturi priča nema tako temeljno izrađenog sličnog gradiva, kakvo nam se ovde pruža.—

Emanuel bin Gorion prikupio je u jednom predavanju rezultate istraživanja svog umrlog oca, koji su izloženi u monumentalnom delu: Sinai i Garizim. Ova istraživanja pokazuju, da uz Sinai-Mojsijevu tradiciju postoji i Garizim-Josuovo predanje o postanku jevrejske religije. Prema tome, osnivač jevrejske religije ne bi bio Mojsije, nego Josua, a osnovni zakoni jevrejske vere ne bi bile deset zapovesti, nego dvanaest kletvi. I tako bin Gorion ništi svekoliki etički sadržaj naše religije.

י. ל. ברוך: אוצר ספרות ישראל-אנתולוגיה בפרוזה ושיר לכל מקצועות היצירה העברית וחזוניתיה למן חתימת כתבי הקדש. חלק שלישי: הספרות המדרשית. Berlin 1925. Eschkol. 16 i 447 str.

Gorion, Micha Josef bin: Die Sagen der Juden. Übersetzt und herausgegeben von Rahel und Emanuel bin Gorion. IV: Mose. XI i 418 str. M. 8. —, vez. M. 11. —. V: Juda und Israel. XII i 495 str. Frankfurt a. M. 1927. Rütten & Loening.

Stern Jakob: Lichtstrahlen aus dem Talmud. Leipzig. Philipp Reclam. 76 str.

שלום יצחק לעוויתאי ואליעזר ליפא ווייסבלום: ספר ילקוט הדרוש, חלק שני: קובץ מבחר הדרוש ופשוטים נאים על תנ"ך ח"מ נמרא ומדרשים, על סדר הפרשיות. נרביץ מכל הספרים שנדפסו עד הנה ונוסף עליהם מה שחדשו חכמי דורנו. Oslo 1925. Rabb. Sch. J. Lewitan. 188 str.

שלום יצחק לעוויתאן: ספר דברי שלום, חלק ראשון. כולל איזה ענינים בהלכה. Oslo 1924. Rabb. Sch. Lewitan 48 str.

Literaturwissenschaftliches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft. In Verbindung mit Josef Nadler und Leo Wiese herausgegeben von Günther Müller. Freiburg i. Br. 1926. Herder. I. Bd. VI i 162 str. M. 6.—

Između radova na polju talmudske literature skrećemo interesovanje naših čitalaca najpre na antologiju I. L. Barucha, od koje je treća sveska izišla pod sporednim natpisom: הספרות המדרשית. Prve dve sveske izišle su još 1914. godine, i samo ratni zapleti su uzrok zakašnjenju ovog produženja. Ova sveska obuhvata čitavu midrašijsku literaturu. U njoj su ne samo ogleđi pojedinih Midraš-zbiraka, nego se ovde verno navode najvažnije i najznatnije partije iz svih Midrašima. Broj Midrašima, iz kojih se navode ekscerpti pa i čitavi odeljci, iznosi 42. Napred se nalaze kratki predgovori o stanju nauke dotičnog dela, a teški se izrazi tumače u kratkim primedbama. Brižljiva obrada i lepa spoljašnost zaslužuju svaku hvalu. — Ogromno delo bin Goriona, odkog je grdna množina jevrejskih priča i mita, metodički uređena, na nemačkom jeziku izdana, posle višegodišnjeg prekida produžuje se, nakon smrti pišćeve, u četvrtoj knjizi i završuje se u petoj. Gradivo za ove sveske pisac je (M. J. Berdyczewski) još za svog života prikupio i uređio, samo sastavljanje knjige obavili su njegova supruška i sin. U četvrtoj svesci nalaze se stožezdeset predanja o istoriji Jevreja u Egiptu, o rođenju Mojsija, o njegovu detinjstvu i mladićskom doba, o njegovu bavljenju u pustinji, o izlasku iz

Egipta, o primanju Tore, Mojsije na putu u nebo i u pakao, o putovanju u pustinji i o njegovoj smrti i posmrtnoj slavi, jer ni o jednom licu jevrejske istorije ne raspravljaju tolike priče, legende i miti, kao o Mojsiju, zakonodavcu, u tvorcu jevrejske narodnosti. U petoj knjizi obuhvaćena je ukupna jevrejska istorija sa njenim početkom o osvojenju Kanaana pa do svršetka sa padom solomonovog hrama. Pričajući mitima i gatkama bogato iskićene glavne događaje onog vremena, knjiga oživljuje mnoga lica, čija se imena tek pominju u Bibliji, i o kojima smo jedva što znali. Pravi vrhunac ove sveske je istorija o propasti Jerusolima, o dugoj borbi, koju je Bog sa samim sobom vodio, dok nije zaštitno krilo uklonio od svetog grada, o junačkom otporu opsadenih i o patnji izgnanika, koja potresa. I tako nas i ove dve sveske, kao i tri predašnje, uvode u veliko carstvo jevrejskog stvaranja narodnog, koje je istom pisac otvorio za Evropu. Jer svaka od ovih priča puna je umetničke poezije, a ujedno je ključ za kulturu jednog sveta. A to je vrednost, koja stoji nedostižna i po obilju, i po boji.

— Da bi predočio sadržaj misli talmudskih spisa, Stern prikuplja poslovice oštre pointijske jasnoće. U 42 grupe je podeljen skriveni biser Talmuda sa stvarnog gledišta i verno smislu preveden. Ako pisac svoj besmisleni nazor o talmudskom ritualnom biću izostavi iz predgovora, gde mu nikako nije mesto, onda će učiniti Jevrejstvu još bolju uslugu. — Pod imenom: ילקוט הדרוש daju učeni pisci zbirku omilitičkih tumačenja uz Bibliju. Tu su uzeta poučna tumačenja i ekshorte retkih otisaka i rukopisa, otuda će ovo delo biti kompendium, koji će moći da za meni veliku biblioteku. Na ovih 188 strana obradena su samo četiri Sidrota, a to je dokaz o opširnosti i mnogostručnosti dela, koje sadrži za svaku priliku odgovarajuće tumačenje agadijskih spisa. Neka bi pisci došli u položaj, da mogu produžiti svoje korisno delo, te da nam tako u potpunosti dadu ovu potrebnu ručnu knjigu. Dokaz o velikom talmudskom znanju pruža sveščica ספר דברי שלום koja sadrži mnogobrojna halahijska i agadijska tumačenja uz Talmud, dva derašota uz הניכה וסור, i omilitička izlaganja uz Toru. — Godišnjak društva Görres zato navodimo u ovoj grupi, jer njegov prvi članak spada u ovu oblast. To je Florilegium Talmudicum trinaestog veka, ediran Josifom Klapperom. Postao je iz škole Dominikanaca u Parisu, koja je prevela mnoga mesta iz Talmuda. Pisac ovog spisa ima cilj, da pruži dokaze za disput sa Jevrejima. Tekst je latinski, Klapper dodaje ovom spisu opširne primedbe i navodi izvore u Talmudu. Društvu Görres, kome je cilj, da saopštava važne oblasti literaturne nauke, do kojih se ne može lako doći, mi smo odveć zahvalni, što je uzelo ovaj rad u svoj godišnjak.

Klauber, E. G. und C. F. Lehmann-Haupt: Geschichte des alten Orients nebst geographischer und urgeschichtlicher Einleitung von E. Hanslik und E. Kohn. Erster Teil der: Weltgeschichte in gemeinverständlicher Darstellung hrsg. von

Ludo Moritz Hartmann. Gotha 1925. Friedrich Andreas Perthes. XVII i 247 str. i karte. M. 6.—.

Engelhardt, Viktor: Die geistige Kultur Agyptens, Baby-
loniens und Judas. Leipzig 1927. Philipp Reclam jun. 290 str.
M. 1.60, vez. M. 2.40.

Albrecht, Ludwig: Die Geschichte des Volkes Israel von
Mose bis auf die Gegenwart. Gotha 1926. Evang. Buchhan-
dlung P. Ott. VII i 654 str. M. 10.—, vez. M. 12.—.

Schlatter, A.: Geschichte Israels von Alexander dem Gro-
ssen bis Hadrian. Stuttgart 1925. Calwer Vereinsbuchhand-
lung. 464 str. Verz. M. 10.—.

Gabriel, Johann: Zorobabel. Ein Beitrag zur Geschichte der
Juden in der ersten Zeit nach dem Exil. Wien 1927. Mauer &
Co. XIX. i 192 str. M. 4. —

Među radovima o istoriji stavićemo na prvo mesto ve-
liko istorijsko delo, a to je Istorija Sveta u općerazumljivom iz-
laganju od L. M. Hartmann-a. Ovde je Lehmann-Haupt preuzeo
umesto umrlag Klaubera novu obradu ovog izdanja o istoriji sta-
rog Orienta, upletajući u potonje tri glave istoriju Izraela dopad-
ljivim načinom. Svojim radovima o Izraelu u okviru istorije sveta
i o jevrejskoj državi, pisac je poznat kao samostalan istraživač-
istoričar, pa iako se ne slažemo sa svima pojedinim rečenicama,
ipak je u svemu jedno uživanje, da nam ovako znalčki vođ
pokazuje kretanja istorije sveta, u koju je utkana i sudbina Iz-
raela. Zeleti je, da svi oni, koji se interesuju za istoriju, crpu po-
uku iz ovog dobro napisanog dela velike naučne vrednosti, koje
će ih odvesti problemima i prvom orientisanju pre specialnih na-
učnih studija. — Veliko će interesovanje izazvati Engelhardtov
rad, koji iscrpno izlaže osnovu kulture, o kojoj se danas mnogo
prepire među Jevrejima. Religiozni razvoj Jevreja od vere no-
mada preko etičkog vrhunca profesije do Jevreja Talmuda izlo-
žen je veoma živo, pa ipak potpuno stvarno. Naročita je važnost
pridata vezi između religijskog razvoja i opće kulture. Dalje se
ovde oživljuju prastari Sumeri i Babilonci. Tajanstvenim Egip-
ćanima je posvećen čitav prvi deo knjige. Mi saznajemo kako
su umetnost i kultura zemlje Nila vezani sa privrednim i politič-
kim razvićem. Ova će knjiga uvek činiti izvrsne usluge i biće
korisna svakome, ko god traži da razume kulturne veze. Iscrpno
navođenje literature služi putokazom za dalje istraživaocce. — Al-
brecht nas je obdario potpunom istorijom Izraela od izlaska iz
Egipta pa sve do Balfourove deklaracije. Ovo se delo sastoji iz
tri dela. Prvi deo opisuje vreme Mojsija do razorenja Salamo-
nova hrama. Ovaj deo, najbolji u čitavom delu, nepartaičan je i
čisto stvaran, zato ga najtoplije preporučujemo. Vrlo je praktična
na kraju dodata tablica vremena i primedbe za njeno objašnje-
nje. Ovaj sud ne možemo izreći i o drugom delu, koji raspravlja
razdoblje od babilonskog ropstva do razorenja Jerusolima pod

Titusom, jer ovde dolazi do izraza hristološko gledište na štetu stvarnosti i naučne obrade. Treći pak deo, od razorenja Jerusolima pa do danas, je najlošiji deo dela, prepun je antisemitskih ispada, osuđuje emancipaciju Jevreja u Evropi i dr. Dakle umesto naučnog, ovo je delo potpuno mračnjačkog duha. — Suprotno tome radujemo se, što možemo ukazati na jedno izvrsno delo o istoriji Izraela od Aleksandra Velikog do Hadriana od Schlattera u trećem, iz nova obrađenom izdanju. Utelovljenje Palestine i Jevrejstva u svet grčke kulture i uvek obnavljane borbe za oslobođenje ispod grčkog i rimskog gospodstva sve do katastrofe pod Hadrianom, postanak jevrejskog slobodoumlja i razvoju farisejstva, istorija Biblije i stvaranje novih oblika bogoslužnja, rad jevrejskih naučnika i istoriopisaca, uopće spoljašnja i unutrašnja istorija ova po svojim dejstvima tako važna četiri i po veka izrađena je stručno, te stoji na visini naučnog izlaganja. Misaoni čitalac dobija očiglednu sliku općine, kojom vlada Biblija, a prijatelj istorije će živim saučešćem pratiti borbu onih vekova, koja je duboko odredila istoriju Jevrejstva do sadašnjosti. — Polazeći od ličnosti jevrejskog vođa Serubabela, koji je jedan deo u babilonskom ropstvu živećih Jevreja odveo natrag u domovinu, Gabriel pokušava da ocrta istorijsku skicu o prvom vremenu posle egzila. Jezgro mu je dokaz, da se, suprotno običnoj pretpostavci, Serubabel mora odvojiti od Sasabasara. I na polju kritike teksta, zajedno sa tekstom 3. Ezra-knjige, donosi delo mnogo važnoga i novoga. Upotreba svih izvora Sv. Pisma i profanih izvora, kao i kritička obrada ukupne literature, koja se odnosi ovamo, sve doče o velikoj učenosti pisca. Kao bitna vrлина ukazuje nam se neobično brižljivo sastavljeni lični, stvarni i mestni registar.

Felten, Joseph: Neutestamentliche Zeitgeschichte oder Judentum und Heidentum zur Zeit Christi und der Apostel. 2 Bände. Regensburg 1925. vorm. G. J. Manz. 651 i 652 str. M. 40.—, vez M. 45.—

v. Gall, August Freiherrn: Basileia tou theou. Eine Religionsgeschichtliche Studie zur vorkirchlichen Eschatologie. Heidelberg 1926. Carl Winter XV i 491 str. M. 27.50, vez. M. 30. —

Brandes, Georg: Urchristentum. Berlin 1927. Erich Reiss 149 str.

Graber, Oskar: Im Kampfe um Christus. Eine Überprüfung der Angriffe des Professors Artur Drews gegen die geschichtliche Existenz Jesu. Graz 1927. Utr. Moser. VIII i 230 str. öŠ. 15.

Cohausz, Otto: Seherblicke auf Patmos. Eine gemeinverständliche - praktische Erklärung der Geheimen Offenbarung des hl. Johannes. M. Gladbach 1927. Volksverein-Verlag. 260 str. Vez. M. 5.

Za istoriju vremena, kad je postalo Hrišćantvo, imamo nekoliko dragocenih radova. U dve debele sveske opisuje Felten političke i socialne prilike jevrejskog naroda, bogoslovske

nazore Jevreja i neznaboštva u novozavetno doba. Izlaganje o Jevrejstvu zauzima, prirodno, mnogo više prostora, neke tri četvrtine od ukupnog dela, nego o neznaboštvu. Politička istorija Jevreja počinje ovde sa 63. godinom pre Hr., a to je godina, u kojoj se rimski vojskovođa, Pompejus, upleo u bratsku raspru između Hirkana II. i Aristobula, pa je po želji Aristobula došao u Jerusolim, od kog su vremena faktični gospodari Palestine bili Rimljani. Ovo se istorijsko izlaganje svršava ugušenjem Bar-kohbajskog ustanka 135. godine po Hr. Istom opširnošću izlažu se zatim unutrašnje socialne i moralne prilike jevrejskog naroda u novozavetnom dobu, ustrojstvo jevrejskih gradova, hramovna služba, partizanstvo, domaći život Jevreja, prozeliti Jevrejstva i jevrejska literatura ovog vremena. Ovim se svršava prva sveska. U drugoj su svesci teološki nazori Jevreja, zakon, kanon Svetoga Pisma i jevrejska eshatologija. Drugi deo druge sveske raspravlja očiglednim načinom političke socialne i moralne prilike rimskog carstva. Iscrpni registri jesu dobrodošli vodi u ovako velikom delu. Prvo izdanje Felten je obnarodovao još 1910. Kako pisac uverava u predgovoru, on je svoje delo iznova obradio pre drugog štampanja. Mi se čudimo, što pri tom nije uzeo u obzir od 1910. izišlu literaturu, za dela pak jevrejskih autora to vredi i za vreme pre 1910. godine. Otuda nalazimo često zastarele naučne nazore, koje je obišlo novije istraživanje, tako n. pr. nauka o Mišni, Tosefti i Midrašimu. Ali, pri svem tom, ovo delo znači znatno unapređenje naučnih pitanja onog vremena. — Knjiga obilate sadržine, koja pruža dragocen prilog religijskoj istoriji, jeste temeljiti rad Gall-a. To je jedno istraživanje, koje se trudi da prodre u jednu nedovoljno rasvetljenu oblast religijske istorije. Grčki natpis ovog dela znači: »Carovanje Boga«. Pod ovim se natpisom zamišlja čitav kompleks svihtih onih različitih predstava, koje mi danas podrazumevamo pod imenom Carstvo-Božje-Nadežde. Te su pak predstave: izbavljenje od greha, uništenje zla, nagrada pobožnih, kazna bezbožnika, čista sreća i dobrobit, mir, zajednica s Bogom i dr. Ove su predstave bile odomačene u Jevrejstvu još mnogo pre pojave Hrišćanstva, ali nikad nije bilo opće prednje-azijatske eshatologije, otuda ne može biti govora ni o babilonskoj eshatologiji, kao ni o egipatskoj. U Jevrejstvu se ona javila u posle-egiptskom vremenu, otuda se može pouzdano uzeti, da je domovina jevrejske eshatologije bila religija Zaratustra, i da je ona istom onda mogla biti uzeta iz Persizma, kad je jevrejski narod došao politički pod uticaj persijski. Ovaj uticaj bio je sve jači i moćniji, a svoj vrhunac je dostigao u grčko-rimsko doba. Jevrejski zakon bio je korelat mesijanske nade. Hrišćanska je crkva pozajmila ovu ideju od Jevrejstva, čvrsto ju je prigrlila i učinila jednim od svojih glavnih načela. Gall je u ovoj knjizi sa razumevanjem obradio obilato gradivo. — Brandes je živio 85 godina, a knjige je pisao

65 godina. Ali kasno, tek u biblijskoj starosti, poduhvatio se je, da raščisti sa najdubljim pitanjem čovečanstva, sa religijskim pitanjem, pa je napisao knjigu »Urchristentum«, čiji je sadržaj najstrastnije uzbudio ceo obrazovani svet. Ni kod nas se neće moći čutke preći preko ovog mučnog pitanja, preko ove duhovne dialektike, jer Brandes se spušta do samog temelja stvari, on ne priča samo biblijske priče, nego ih udešava svojom kritikom. Svaka istorija prolazi kroz cedilo njegova duha, tako da se u ovoj knjizi nalaze tri velike glave: Hrišćanstvo, Komunizam i Pavlinizam. Duhovitim načinom raspravlja Brandes svoju temu u ovom delu velikih razmera. — Borba koju vodi Drews protiv istorijskog Isusa, nije bezopasna zbog velike rasprostranjenosti njegovih dela. Njegovi spisi dolaze do ruku onih, koji nisu kadri stvoriti sebi samostalan sud o istinitosti njegovih izlaganja. Zato Graber čini ovim spisom uslugu mnogima, trudeći se da pokaže slabe strane Drewsove metode borbe. Ovde se ište pokazati, da sila dokaza o faktičnom životu Isusovu nije Drewsom ni najmanje pokolebana, a pokušaji, da se vera u Isusa prenese na drugo a ne istorijsko polje, mahom da su promašeni. Ovaj dokaz Graber izvodi velikim naučnim aparatom, pa je uspeo da obezbedi egzistenciju Isusa protiv Drewsa. — Tajanstveno otkrivenje Jovanovo jeste najtamniji i najteži deo Novog Zaveta. U ovom delu pokušava Cohausz da objasni ovu knjigu. Pisac ne samo da pokušava rešiti ovu zagonetku nekih dosad nedovoljno objašnjenih mesta, nego i da, pre svega, unutrašnje i spoljašnje jedinstvo ovog otkrivenja u njegovom literarnom obliku i religioznoj sadržini obezbedi i obrazloži.

שמעון ברנספלד: ספר הדמעות. מאורעות הנזרות והרדיפות והשמדות. ירושלים 1925-26. Eschkol. שלשה כרכים. כוון אמנויכוס עד גזרת גונטא. 355, 352 i 376 str.

Beli, H. I.: Juden und Griechen im römischen Alexandria. Eine historische Skizze des Alexandrinischen Antisemitismus. Mit 2 Tafeln. Leipzig 1926. J. C. Hinrichs. 53 str. M. 2.40.

Sternberg, Adalbert Graf: Päpste, Kaiser, Könige und Juden. Wien 1926. Ilos-Verlag 84 str. M. 2.—

Sternberg, Adalbert Graf: Das religiöse Paneuropa. Vortrag zur Ergänzung des Buches »Päpste, Kaiser, Könige und Juden« Wien 1927. Ilos-Verlag. 24 str. M. 0.20.

Wolf, Lucien: Jews in the Canary Islands. Being a Calendar of Jewish Cases extracted from the Records of the Canariote Inquisition in the Collection of the Marquess of Bute. London 1926. The Jewish Historical Society of England. 43 i 274 str.

Die Juden in Prag. Bilder aus ihrer tausendjährigen Geschichte. Festgabe der Loge Praga des Ordens Bnai Brith zum Gedenktage ihres 25-jährigen Bestandes. Prag 1927. Selbstverlag. 257 str. čK. 48.—, vez. čK. 68.—

שבת הנעביל: תולדות גדולי הוראה והמה עשרה במספר המורים הגדולים שהאירו עיני ישראל בהלכה והוראה עם מאה יארבעים יאחת תולדות. כתובות בקצרה מרבותיהם ותלמידיהם. Wien 1927. Selbstverlag: Schewach. Knöbil, XX., Romanogasse 11. 116. str.

Meisels, Samuel: Judenköpfe. Wien 1926. Verlag: Die Neuzeit. 271 str.

Unna, Isak: Rabbi Elia, der Gaon von Wilna und seine Zeit. Frankfurt a. M. H. Bergmann. 36 str.

Michel, Wilhelm: Martin Buber. Sein Gang in die Wirklichkeit. Frankfurt a. M. 1926. Rütten & Loening. 48 str.

Mayer, Sigmund: Ein jüdischer Kaufmann 1831 bis 1911. Lebenserinnerungen. Zweite, stark vermehrte, verbesserte Auflage. Berlin 1926. Benjamin Harz. XII i 459 str.

Grossmann, Leonid: Die Beichte eines Juden in Briefen an Dostojewski. Hrsg. von René Fülöp-Miller und Friedrich Eckstein. München 1927. R. Piper & Co. XIX i 237 str.

Berl, Heinrich: Das Judentum in der Musik. Stuttgart 1926. Deutsche Verlags-Anstalt. 241 str.

Istoriji jevrejskog naroda posvećeno je i ove godine nekoliko dela i pojedinačnih monografija. Poštovanja dostojan naučnik, Bernfeld, obradio je jednu vrlo zapuštenu vrstu jevrejske istorije. »Knjiga suza«, koja je izišla u tri ugledne sveske, jeste martirologija jevrejskog naroda. Već od dve tisuće godina jevrejska istorija nije ništa drugo, do li čitav red gonjenja, patnji, izgnanstva, nevolja i ubijanja. Kroz sve zemlje i kulture jevrejski se narod posvud goni; nedajući mu vreme odmora, ovaj se nesrećni narod baca u čeljust inkvizicije, krstaških i drugih ratova i revolucije sa zahtevom čitavih hekatomba ljudskih žrtava. Jevrejska istorija seća se mučeništva ne samo nekih junaka, nego čitavog naroda: hiljadama i hiljadama ljudi, žena i dece. Zato jevrejski narod nema istoriju pojedinih mučenika ove ili one epohe, nego istoriju martirologije, koja se bez prekida provlači kroz više od dve tisuće godina, te je jedinstvena u istoriji čovečanstva. U drugom prehršćanskom veku pod Antiohom Epifanom počinje mučeničko kolo, koje ni danas nije prestalo. Veliki, beskrajni registar najužasnijih patnja jeste istorija jevrejskog naroda, koje je patnje zbog svoje vere podnosio. Bernfeld ne daje ovde istorijsko izlaganje, nego daje reč prvobitnim pripovetkama, koje su sadržane u našoj literaturi, a to su glasovi, što dolaze iz srca, koje se steže i drhti od bola. Bernfeldom prikupljeno gradivo tako je obilno i raznoliko, kao ni u jednoj dosadanoj zbirci izvora. Sem poznatih prozaičnih izveštaja o gonjenjima, odštampani su i teško pristupačni komadi, pisma i citati iz memoarskih knjiga. Ispred pojedinih odeljaka Bernfeld je stavio uvode, u kojima se iznosi sve što je potrebno za razumevanje idućeg teksta. U velikim uvodima, što prethode svim trima sveskama, Bernfeld razvija svoj nazor o istoriji i psihologiji mržnje spram Jevreja. Sadr-

žaj i jezik ovih uvoda zaslužuju, da budu poznati velikoj javnosti. Treća se sveska svršava ustankom Kozaka, kada je zlobom Gontasa 1768. godine potučeno mnogo hiljada Jevreja. Za produženje ove zbirke, kakav i jeste plan Bernfelda, mi bismo bili piscu naročito zahvalni. — Istorija Jevreja u Aleksandriji, otkako su pronađeni važni papirusi u pustinjskom pesku Egipta, sa čijim se tumačenjem bave ozbiljni istraživači, opet je jako zainteresovala svet. Dve petine Aleksandrije bilo je nastanjeno Jevrejima. Petstogodišnju istoriju ove jevrejske naseobine izlaže Bell u svojoj knjižici zanimljivo i sa zdravim sudom. Da Grci nisu ustupali Egipćanima u mržnji prema Jevrejima, svedoče dovoljno mnogobrojni dokumenti. Najbolje znamo krvave sukobe pod Kaligulom, zahvaljujući očiglednom izlaganju Filona i izveštaju Jozefusa. Zasluga je Bella, da je edirao pismo cara Klaudiusa Aleksandrincima, koje podupire navode Jozefusa. — Sternberg izlaže tešku sudbinu jevrejskog naroda iz doba rimskog carstva, strahovita gonjenja, izazvana uvek klevetama. Smer je knjizi da dokaže, kako su pape i Habsburgovci vazda bili jevrejski prijatelji. Ali pri tome Sternberg previđa jevrejima jako neprijateljske pape Pavla IV. i Julija III. Još bi se neke netačnosti trebale ovde ispraviti, ali mi te pogreške ne uzimamo piscu za zlo, tim manje, što njegovo filosemitsko mišljenje jako cenimo. Na kraju on poziva Jevreje, da čuvaju svoj ponos. — Wolf objavljuje dokumente inkvizicionih sudova na Kanarskim ostrvima, koji sadrže potpunu kroniku Jevreja na tim ostrvima. Dokumenti su prevedeni sa španskog na engleski. Ovde saznajemo prvi put o jevrejskom stanovništvu na Kanarskim ostrvima, koje je otišlo tamo iz Španije i Portugalije. Mnogobrojni Marani takođe su se nastanili na ovim ostrvima. Rezultat ovih dokumenata Wolf sastavlja u velikom uvodu, koji čini istoriju Jevreja na ovim ostrvima. Ovi Jevreji bili su vredni trgovci, pohodili su na svojim lađama severnu Evropu, gde su se u toku vremena nastanili, kako bi sačuvali svoj život od progonstva inkvizicije i slobodno vršili svoje jevrejske zakone. Prvi Jevreji, koji su dozvolom Cromwell-a smeli doći u Englesku, behu oni sa Kanarskih ostrva, i Wolf opisuje postanak jevrejske općine u Londonu. Wolf-ova je knjiga prva, koja nam ovu istoriju majstorski izlaže. Njegov privlačan opis daje živu sliku o jevrejskom ponovnom naseljavanju Londona. — U spomen svog 25. godišnjeg opstanka izdala je »Bnai Brith Loge« u Pragu pod natpisom »Die Juden in Prag« svečanu spomenicu, koju je uredio prof. Steinhertz. Ona sadrži ove priloge: Steinhertz: Doseljavanje Jevreja u Češkoj; Blaška: Jevrejska općina na svršetku Srednjeg Veka; Lieben: Jevrejsko štampanje knjiga u Pragu u 16. veku; Spiegel: Praški Jevreji za vreme tridesetogodišnjeg rata, i Bergl: Izgnanstvo Jevreja iz Praga 1744. godine, uz to nekoliko slika o hebrejskom štampanju knjiga. Loži pripada zasluga, što je unapredila istraživanje izvora štampanjem ove na-

ročito znamenite epohe. Svikoliki radovi su, kod sve kritičke temeljitosti, mahom tečno napisani. Valja da smo zahvalni Steinerherzu, što je u svoj rad uneo i mnoge kružeće gatke i priče o doseljenju Jevreja u Pragu. Svaki pojedini rad trebalo bi naročito istaći, jer oni unapređuju moderno pisanje jevrejske istorije i jesu bez pretpostavke naučni radovi. Želeti je samo, da na ovaj način bude napisana čitava istorija Jevreja u Pragu. — Istorijski velikih muževa Izraela u Srednjem Veku opisuje Knöbel zaptim načinom u okviru deset biografija. Život i delanje, stvaranje i literarni rad izraelskih velikana, koji su svojim radom moćno uticali na jevrejsku istoriju, izlaže Knöbel iscrpno i prema najstrožijim zahtevima moderne nauke. Korifeji Izraela, čiji se život ovde izlaže, jesu: רש"ה רמב"ם, רא"ש טור, ב"ר רמ"א, מ"ז, ש"ך, מ"א, פ"ר מנ"ה. U primedbama je zbijeno ali sadržajno iznesena kratka biografija savremenika ovih muževa, svega u 141 biografiji. Kako je izbor čisto individualan, te bi svako želeo da vidi i druge muževe u tom spisku, ovakav se posao mora prepustiti ukusu pisca. — Poveći broj jevrejskih karakternih glava iznosi Meisels u tečno i vrlo živo napisanim esejima. Ono što je bitno kod svake od ove 23 pojave, od Jehude Halevia, Baalschema, Mendelsohna, Brandesa i Nordau-a pa sve do Morrisa Rosenfelda i Anski-a, svagde je razgovetno istaknuto. Tako nam Meisels krupnim povukama crta u ovim miniaturama, samostalnim monografijama, dobar deo jevrejskog bića uopće, iako se svagde i svugde ne moramo bezuslovno slagati sa piscem. Svaka od ovih biografija, koje su ujedno i kulturna ogledala, zaslužuje da bude čitana. — Unna je napisao opširno i obimno biografiju Gaona iz Vilne, R. Elija, koja se osniva na predašnjim istraživanjima i sve obuhvata. Prvo sasvim razglabljeno izdanje u izdavaštvu jevrejskih spisa za narod. Neka bi i ovo izdanje omladina marljivo čitala. — Michel, pisac poznatog Hölderlin-eseja, daje nam sliku o životu i radu Buber-a. On je mišljenja, da je Buber u jeziku zagovorač Nemštine, a u duhu oživljač i vođ Jevrejstva. Kao malo njih švač-a Michel Buberove spise i formuliše cilj njegov-a religioznog pokreta. — Među najbolje proizvode na polju autobiografije spada knjiga »Ein jüdischer Kaufmann«, koju je objavio poznati socialni političar, Sigmund Meyer, o svom osamdesetogodišnjem rođendanu 1911. godine. Ovo drugo izdanje je, raznim proširenjima, izišlo u mnogo većem obimu, i sam pisac ga je u starosti patrijarha od 90 godina spremio za štampu. Ono sadrži više nego doživljaje ovog mnogostranog čoveka, jer nam pruža mnogo gradiva za povremenu, privrednu i kulturnu istoriju i izlaže postanak antisemitskog pokreta u Austriji. Znatne pojave i ličnosti požunskog Geto-a i bečkog Jevrejstva ocrtavaju se i švačaju duhovno oštro. — Romanski zanimljiv životopis Abrahama Urja Kowner-a izišao je nedavno prema istraživanjima Leonida Grossmanna. Ovde se raspravlja prepiska Kownerova sa Dostojevskim, Toi-

stojem, Rozanowim i dr., poglavito o jevrejskom pitanju. Razmena misli, na koju prisiljava Dostojewskog svojom na ovog upućenom korespondencijom, po obliku savršenom i duhovitom, da istupi iz njegove sumnjive rezerve, i da precizira svoj položaj prema Jevrejstvu, jeste karakteristično i za samoga pesnika. Sem ove prepiske, Kownerov život je, kao što se u pomenutoj knjizi odveć primamljivo izlaže, slika jedne samosvojne jevrejske sudbine. O Jevrejima i Jevrejstvu i suviše se bavi Kowner, za neki drugi svet težilo je njegovo čitavo biće, delanje i rad. Ne baš uvek u najboljem smislu, ali uvek u takvom, koji je privlačio svojom samosvojnošću, upravo pustolovinom. Ova knjiga je ne samo istorijsko iskopavanje, nego i privlačna slika jedne duše. — Među istorijska dela ubrajamo i delo Berla o istoriji muzike u Jevrejstvu, kome bi prede po sadržini mu dolikovao natpis: Orientalski uticaji na modernu muziku. Berl ustanovljava prodiranje prvobitno melodijske vremenske umetnosti Orienta u harmonisku prostornu umetnost Okcidenta. Prvobitno čisto istočna muzika se je pretvorila i prilagodila po prirodnonaučnim zakonima na Zapadu. Berl dokazuje, da ima i jevrejske muzike, objašnjujući pobliže umetnost jevrejskih muzičara Adolfa Schreijera, Gustava Mahlera, Arnolda Schönberga, Ericha Wolfganga Kornfelda, Ignaca Moschelesa i starohebrejske vokalne muzike. Tako je Berlovo delo odveć korisna predradnja za istoriju jevrejske muzike. קרית ספר, רבעון לביבליוגרפיה, כלי מבטא שר בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים-שנה שלישית. A quarterly bibliographical Review of the Jewish National and University Library in Jerusalem, 1926-27. 320 str.

הספרות היפה בעברית מר' משה חיים לוצטן עד היום הזה (הפ' סתרפ")
Jerusalem 1927. Universitäts-
bibliothek VIII. i 331 str.

Scholem, Gerhard: Bibliographia Kabbalistica. Verzeichnis der gedruckten die jüdische Mystik (Gnosis, Kabbala, Sabbatianismus, Frankismus, Chassidismus) behandelnden Bücher und Aufsätze von Reuchlin bis zur Gegenwart. Mit einem Anhang: Bibliographie des Zohar und seiner Kommentare. Leipzig 1927. W. Drugulin. XVIII i 230 str. M. 19.—, vez. M. 21.—

Theologie der Gegenwart. 1925 i 26. A. Deichert, Leipzig. Svaka sveska M. —35.

Frank Rafael: Ueber hebräische Typen und Schriftarten. Mit einem Nachwort von Dr. Jaques Adler. Hrsg. von der Schriftgiesserei H. Berthold. Berlin 1926. H. Berthold. 39 str.

Lüthi, Karl J.: Hebräisch in der Schweiz. Bern 1926. Selbstverlag Trechselstr. 6. 47 str. ŠFr. 5.—

Na polju bibliografije u prvom redu valja imenovati kvartalni spis »Kirjath Sepher«, od neocenjive vrednosti za svakog prijatelja književnosti, koji je izdala Jevrejska Nacionalna i Univerzitetska Biblioteka u Jerusolimu. On nabraja sve nove pojave, koje su u vezi sa jevrejskom literaturom ili sa Jevrejstvom, pa

čak i one knjige, koje još nisu u posedu biblioteke. Sa divljenjem vidimo iz svakog broja ovog časopisa, kako su veliki napretci jevrejske literature i kako su mnogobrojna ona dela, koja izlaze u Palestini. Svaka sveska donosi poneke literarne radove iz pera najpozvanijih muževa. Godišnja cena ovome časopisu je deset šilinga. — Dalje je Jevrejska Nacionalna i Univerzitetska Biblioteka u Jerusolimu izdala bibliografski katalog lepe književnosti na hebrejskom jeziku za vreme od M. H. Luzzatto pa do danas (1729—1926). Katalog obuhvata 3388 brojeva i ima ove odeljke: knjige zbornika, pesme, prirodne pesme, drame, pripovetke, eseji, dečja književnost. Dodan je i registar pisaca i naziva knjiga. Katalog ovaj sastavljen je izvrsnom temeljitošću, otuda ima najveću vrednost. Prelistavajući ovaj katalog mi opažamo, da nije baš tako siromašna ova grana jevrejske delatnosti, kao što se obično uzima. Trajne zasluge imaju pisci ovog kataloga radi istraživanja jevrejske literarne znanosti. Po cenu od tri šilinga može se dobiti od biblioteke. — »Bibliographia Kabbalistica« je naziv jednog opširnog dela slavnog istraživača, Scholema, koji je na univerzitetu u Jerusolimu docent za kabalističku nauku. Pisac nam daje ovde bibliografiju knjiga, koje raspravljaju jevrejsku mistiku, gnostiku, kabalu, sabbatijanizam, frankizam, hasidizam, i članke od Reuchlina do sadašnjosti, koji zajedno sa dodacima obuhvataju više od 1300 brojeva u svim jezicima. Veliki broj ove literature nalazi se rasturen po udaljenim mestima, te je većim delom ostao neupotrebljiv za naučara. Scholem je bibliografski dokaz snabdeo kritičkim primedbama, te tako dao ključ, koji nam omogućava pristup u ovu oblast. U dodatku je potpun spisak izdanja Zohara i njegovih komentara. — Tačan pregled svih novih pojava daje nam časopis »Theologie der Gegenwart« u 12 godišnjih svezaka. Od ovih nas interesuju sveske: broj 1.: Filozofija, obrađena od Vollratha; broj 2.: Filozofija prirode, istorije, jezika i religije, obradio Vollrath; broj 9.: Pedagogika, obradio Jordan i broj 10: Stari Zavet, obradio Eichroth. Ali se ta dela u ovim sveskama ne samo nabrajaju, nego i tačno ocenjuju, po tome informišu čitaoca na jedan koristan način o sadržini i vrednosti čitave literature. — U ovu ćemo grupu uvrstiti i dva dela o hebrejskoj tipografiji. Bertholdova livnica slova objavljuje Rafaelom Frankom publikovanu raspravu o hebrejskim slovima u luksuznoj izradi. Ovaj članak je određen kao uvod pod imenom »Frank Rühl« poznatog hebrejskog štampanog pisma, pa ga već zato s radošću pozdravljamo, što je ovo važno polje dosad slabo bilo obrađeno. Po sadržini nam Frankova izlaganja pružaju analizu gledišta, po kojima su izrađena sada upotrebljavana hebrejska slova, koja po sudu stručnjaka trebaju reforme. Frank je upoznao potrebu, da se pri novom stvaranju imaju u vidu postojeći, dobri, stari obrasci. Tako je on stvorio slova, od kojih knjiga daje mnoge probe. Samo na žalost, pri tom mu je nedostajala neophodna umetnička žica. — Refor-

mom hebrejskog kvadratnog pisma bavi se već od dužeg vremena Josif Kaplan. Ovim predlozima posvetio je Lüthi, u svojoj knjizi »Hebräisch in der Schweiz«, iscrpni opis i daje mnogobrojne probe u Kaplanovoj izmeni hebrejskog štampanog pisma. Glavno je obeležje ovog pisma, da vokali ne stoje više ni povrh, ni ispod konzonanata, nego iza njih, dakle u redu. Da li je ovaj postupak probitačan za hebrejsko pisanje, zasad se ne može reći, vreme će o tome odlučiti. Mnogo je važnije u ovoj knjizi tačno sastavljanje »Bibliographia hebraica« u Švajcarskoj, gde su pobrojana sva dela i ocenjena po njihovu spoljašnjem obliku, koja su do danas štampana u različitim gradovima Švajcarske, kao: u Bazelu, Zürichu, Ženevi, Bernu, Lauzani i Njušatlu. Mnoge fotografije stare štampe iznose nam očigledno tipografsku umetnost u Švajcarskoj. Prva hebrejska knjiga: »die Psalmen«, štampana je u Bazelu 1516. godine.

Haggadah של פסח. ערוכה ומצוירה על ידי אותו גייסמר. Seder für Pessach. Angeordnet und illustriert von Otto Geismar. Berlin, Jalkut 46 str. Vez. M. 3.20.

ספר שעשועים לר' יוסף בן מאיר בן זבארה. עם שנויי נוסחאות הערות והוספות ובצורות מבוטאות מאת ישראל דיידוויץ. Berlin 1925. Eschkolverlag. 93 i 200 str.

מחברת עמנואל לרבו עמנואל ב"ר שלמה הרומני. מונגות ומתקנות עפ"י חברי וספרים נדפסים בצורת הערות ובאורים מאת חיים בראדי. Berlin 1926. Eschkolverlag. 15 i 239 str.

Rosenzweig, Franz: Jehuda Halevi zweiundneunzig Hymnen und Gedichte Deutsch. Mit einem Nachwort und mit Anmerkungen. Berlin 1927. Lambert Schneider 263 str.

Nekoliko dela hebrejskog pisma izdato je u našoj izveštajnoj godini. Jedna umetnička Hagada za Pesah zaslužuje pre svega da bude pomenuta. Geismar, koji je brzim crtanjem životinja došao do imena, snabdeo je Hagadu prostim ali divnim ukrasom za knjige. Hebrejski tekst je bez prevoda, a uređen je sa slikama tako, da svaka strana ili dve strane čine jednu sadržajnu jedinicu. Sveža naivnost crteža čini ove knjige u prvom redu za decu podesnima, ali će u njima naći radosti i odrasli, koji se razabiraju u umetnosti. — Izraelu Davidsonu imamo da zahvalimo uzorito izdanje knjige »Das Buch der Unterhaltungen« od Josipa ben Meir ibn Sabara. U jasnom uvodu izdavač nas upoznaje sa piscem i prilikama njegova vremena, sa izvorima, iz kojih je crpeo, sa spisima, koje je još pisao, i sa onima, koji mu se pogrešno pripisuju. Tekst je sastavljen sa velikim razumevanjem prema oba postojeća, jako odudarna izdanja. (Konstantinopolj i Paris) i brižljivo očišćen od pogrešaka, variante su savesno obeležene, a tamna mesta poučnim primedbama osvetljena i objašnjena. B. Krupnik je uvod i primedbe preveo valjano na hebrejski jezik. Čitava sadržina, a naročito mnogobrojne basne i gatke čine ovo delo zaista zabavnom lekturom. — Karpeles primećuje u svojoj istoriji jevrejske literature,

da dokle je Dante stvorio »Gottliche Komödie«, dotle je njegov prijatelj R. Imanuel ben Salomo, Rimljanin, napisao čovečansku. Sa naročitom ljubavlju i simpatijom raspravlja Imanuel stvari zemaljske ljubavi jednim raspuštenim i lakim tonom, opisuje čulnost odveć drečećim bojama, kao niko drugi u hebrejskoj literaturi. U ovoj nesvetoj satiri i komici leži najveći značaj Imanuela. Vladajući majstorski hebrejskim jezikom, Imanuel ume da izrazi svaku najvažniju niansu različitih i smeonih misli. U 28 Mahberota Imanuel je sabrao svoje pesme, makame i pripovetke i spojio ih je vrlo ovlašnom pripovedačkom niti. Prvih osam Brody je u ovoj knjizi izdao u Eškol-izdavaštvu. Brody se trudio, da postojeća dva izdanja i dva rukopisa uporedi među sobom i dade tako pravi tekst. Brody je čitav tekst od stilističkih pogrešaka očistio i korigovao. — Neko biserje lirike Jehude Halevi-a pokušao je Rosenzweig shodno osobenosti originala naročito verno izdati. Zato je, kao što Rosenzweig u pogovoru duhuvito naglašava, metrika, inicijali i slikovna tehnika sasim preneti iz praspevova. Najfiniji osećaji prema pesničkom obliku Jehude Halevi-a i retka jezikovna tvoračka veština dolaze do izraza u ovom prevodu. Ko god zna hebrejski i dobar je znalac Biblije, on će sa najvećom korišću čitati Rosenzweigov prevod. Jer ovi prevodi se nesravnjeno uzdižu nad prevodima svih njegovih prethodnika. A to poglavito zbog toga, što je Rosenzweig više nego ma koji od njegovih prethodnika doneo i svoje puno jevrejsko srce i ideo ga u svoj stvor. Izrada u veličini četvrtine izdate knjige svedoči o umetničkom smislu izdavača, te je dostojna prevoda i pesnika. Istaći ćemo još živo napisani komentar, koji svaku pojedinu pesmu zgodno tumači i ujedno osvetljuje život i rad Jehude Halevi-a.

Vorträge des Institutum Judaicum an der Universität Berlin. Erster Jahrgang 1925—1926. Entwicklungsstufen der jüdischen Religion. Giessen 1927. Alfred Töpelmann. 107 str. M. 3.20, vez. M. 4.50.

Horodezky S. A.: Religiöse Strömungen im Judentum. Mit besonderer Berücksichtigung des Chassidismus. Leipzig 1920. Ernst Bircher. XII i 260.str.

Cohn, Emil: Judentum. Ein Aufruf an die Zeit. München. Georg Müller. 250 str.

Loosli, C. A.: Die schlimmen Juden! Bern 1927. Pestalozzi-Fellenberg-Haus. 259 str. šFr. 5.—

Deutsch, U. R.: Briefe an einen antisemitischen Freund. Leipzig 1926. Gustav Engel 144 str.

Efendi, Mehemed Emin: Antisemitica. Heiteres und Ernstes, Wahres und Erdichtetes. Leipzig 1926. Gustav Engel. 126 str.

Laserstein, Botho: Das Judentum ist der Friede. Berlin 1926. Zehl & Koch. 26 str. M. 1.—

Nossig, Alfred: Bolschewismus und Juden. Wien. Renaissance-Verlag. 38 str.

Studienhefte zur Judenfrage, hrsg. von **Gerh. Jasper.** 2 Hefte. 22 i 24 str. M. 0.40.

O jevrejskoj religiji, kao i o Jevrejstvu ima se za-
beležiti poveći broj novih izdanja. Obnova Institutum Judaicum na
univerzitetu u Berlinu, predavanja poznatih jevrejskih naučnika
o jevrejskoj istoriji i nauci, primljeno je posvud s radošću. Pre-
davanja prve godine štampana su u jednoj svesci. Upravitelj za-
voda, Gressmann, daje u pristupu kratku istoriju jevrejske religije
do egsila. Elbogen izlaže životno delo Ezre i njegov rad. Berg-
mann iznosi Jevrejstvo helenističkog vremena. M. Guttmann po-
kušava da razbudi razumevanje za osobenost Talmuda. J. Gutt-
mann upoznaje nas sa naukom pojma o Bogu kod Maimonida.
Baeck raspravlja početke jevrejske Kabale, kao što se opaža u
Talmudu i u Sefer Jeziru. Dragocen dar jesu ova predavanja za
svakog obrazovanog laika. — Dragocen ugled u borbu između
religije po zakonu i po duhu, između religije, koja hoće da zasluži bla-
ženstvo, i religije, koja prima blaženstvo kao poklon iz Božje ruke, ili
drugim rečima između Hasidizma i njegovih protivnika, daje nam Ho-
rodezy u svojoj knjizi, koju smo imali prilike prikazati još o njezinu
prvom izdanju i to u prvom godištu našeg Almanaha str. 249. —
Isto tako smo govorili već i o »Judentum«-u Emila Cohna, koje je
jedno od najboljih dela o Jevrejstvu i njegovom duhu, još kad
se prvo izdanje ove knjige pojavilo na književnom tržištu. Čitalac
se može o tome informisati u prvom godištu našeg Almanaha
str. 248. — Jedno od najlepših dela o Jevrejstvu bez sumnje je
knjiga poznatog velikog švajcarskog pisca, Loosli-a: »Die Schlim-
men Juden!« Sa ubeđenjem, oduševljenjem, poštovanjem i lju-
baviju prema Jevrejstvu, kao i sa spravedljivošću, otvorenosću i
plemenitošću pobija pisac bezbožne nažalost mržnjom i zavišću
vođene i pothranjivane obede antisemita. »Die Geheimnisse der
Weisen von Zion« otkrivaju se i poništavaju jednim udarcem.
Svakog antisemita, koji spada među intelektualce i ozbiljno se
stara, da svoje stanovište protiv Jevrejstva razumnim momentima
pred sobom opravda, knjiga Loosli-a nesumljivo će urazumiti. Ova
je knjiga postala iz saznanja surovosti, mračne moći nazadnjaštva
i poniženja, kojima je objavila rat. Ona zahteva pravičnost prema
Jevrejstvu, ako i ne zbog Jevreja, a ono zbog nas samih, zbog
naše omladine i zbog budućnosti«. Želeti je, da se radi rasturanja
ove odlične knjige učini što veća propaganda. — »Briefe« od U.
R. Deutscha zaista su podesna da opovrgnu mnoga prebacivanja
sa antisemitske strane protiv Biblije i Jevrejstva sa gledišta hriš-
ćanskog i nacionalno-nemačkog. Pisac operiše sa istinama otkri-
vene vere. Ovaj religijski žar iznosi se sa takvom unutrašnjošću,
da čitalac dobija uverenje, kako ovde govori veran hrišćanin, koji
hoće svoga prijatelja da spase od krivice, koju je navukao na

sebe zbog one nehrišćanske mržnje. — Knjiga Mehemed Emin Efendije u ovim člancima ismeva u glavnom niski narodski antisemitizam. Pokušaj piščeve da pokaže, kako bi se mislilo o Hindenburgu, Bismarku i drugim znamenitim ličnostima, kad bi u njihovom rodoslovu bilo jevrejske krvi, izveden je duhovito i sa humorom. — U svojoj brošuri: »Das Judentum ist der Friede« pokušava Laserstein da dokaže, kako pacifizam odgovara jevrejskom pogledu na svet i zahteva kako od rabina, tako i od laika, da uzmu udela u mirovnom pokretu. — Nossig pobija budalastu tvrdnju modernih antisemita, da su boljševici moć Jevreja. Biblijskim i istorijskim dokazima on dokazuje nemogućnost i neozbiljnost ove tvrdnje i iznosi, da Jevrejstvo može biti samo najveći neprijatelj boljševizma. — U prvoj svesci o jevrejskom pitanju donosi Kircher predavanje: »Die völkische Bewegung und die Stellung des geistlichen Amtes zu ihr«, a Schaeffer: »Die Judenfrage und wir«. U drugoj svesci donosi Knabe: »Das Volk Israel als Volk im Neuen Testament«. Ova predavanja trude se da stoje na časnom nivou i osuđuju fanatičku mržnju prema Jevrejstvu. Ali žale, što su Jevreji isključeni od Božje-blagodati. Svaki neprijatelj Jevreja sa korišću će čitati ove sveske i, kad bi se ova predavanja prigrllila, nestalo bi mržnje prema Jevrejstvu.

Philippson, Ludwig: Der Rat des Heils. Eine Mitgabe für das ganze Leben an den isr. Konfirmanden. Dritte Auflage von Dr. Hochfeld. Leipzig. Gustav Engel. XII. i 292 str. Vez. M. 3.60.

Schubert-Christaller, Else: Der Gottesdienst der Synagoge. Sein Aufbau und sein Sinn. Mit ausgewählten Gebeten. Giessen 1927. Alfred Töpelmann. 88 str. M. 2.70. Vez. M. 4.—

Jeremias, A.: Jüdische Frömmigkeit. Leipzig 1927. J. C. Hinrichs. 62 str. M. 2.—

Sänger, Gella: Einige Hinweise auf den Mizwauskreis des täglichen Lebens speziell für Frauen und Mädchen zusammengestellt und hrsg. Fürth i. Bayern 1927. Simon Sänger. 30 str. M. 1.20.

Ne'man: Schächtfrage und jüdische Speisegesetze. Offene Worte and Schächtgegner und Juden. Leipzig 1927. Gustav Engel. 29 str. M. 0.70.

Benjamin W.: Das Schächtfach methodisch bearbeitet. Zweite Auflage neu bearbeitet von Salomon Neumann. Leipzig. Gustav Engel. X i 114 str. Vez. M. 2.—

שמחה מאלוף: תורת הנקור השלם בחלק הפנים האחרונים והאחרים הפנימיים עם כ"ב ציורים. Bielystok 1926. Rabin S. Malin. 152 str.

Wolff, Lion: Grabstein-Inschriften. Hebräisch und Deutsch in Poesie und Prosa für alle vorkommenden Fälle. Leipzig. Gustav Engel. VIII. i 172 str. Vez. M. 2.—

U ovoj izveštajnoj godini imamo da obeležimo nekoliko spisa o jevrejskoj religijskoj nauci. Već od više decenija poznato i nadaleko rasprostrto delo Philippson-a izdao je u tre-

čem izdanju dr. Hochfeld, da popuni jednu veliku potrebu. Dubina religioznog osećanja, iskazanog u ovom delu, savršenstvo njegovog oblika, pronicljivost njegovog dejstva i suviše su opće poznati, a da bismo ih morali ovde naglašavati. U 15 članaka, koji su pisani mahom stvarno, jasno, trezveno, prosto i istinito, pisac uvodi jevrejskog dečaka u istoriju njegova naroda, u njegovu religiju, u suštinu religijskog zakona, u moralno shvatanje sveta od strane Jevrejstva, u propise o ljubavi ka bližnjemu i o moralnosti, dajući tako jedan pouzdan putevod. Bilo bi za našu mladež nesumnjivo dobro, da se što većma pozabave ovim delom. — Da sa religijskim oblicima Jevrejstva upozna hrišćanski svet, cilj je ovoga spisa od Schubert-Christaller-a. On nas uvodi u osećajni svet sinagoge i njenih svečanosti i daje nam pregled o liturgijskoj izgradnji bogoslužjenja. Iz obilnog blaga jevrejskih molitava i religijske poezije učinjen je izbor i smišljeno preveden. — U okviru zbirke napisao je Jeremias spis o pobožnosti religijskih općina u Jevreja. Odlika je ovog spisa, što Jeremias poznaje pulzirajući religiozni život Istoka iz sopstvenog posmatranja, te ispoljava ovu odveć jaku religijsku općinu. Otuda dolazi, da je ova knjižica puna topline, koju će preneti i na svakog čitaoca, iako je u njoj ponešto krivo i netačno. Tako n. pr.: sedam Omer-sedmica nemaju karakter radosti, nego žalosti. Ne samo sin naslednik, nego svi sinovi imaju da govore Kadiš za svoje umrle roditelje. Praznik Hanuke i Henoh nemaju ničega zajedničkoga. Ali je ipak jedna dobrodošla studija. — Gella Sanger prikupio je malen broj onih religioznih propisa, koji su i jevrejskoj ženi potrebni, a nezna ih, baš kad treba. Glavnu sadržinu čine odredbe o redu molitava i o prazničnim danima, Želeti je, da ovaj mali spis prođe u jevrejske domove, ne bi li tamo razbudio religiozni smisao. — Ne'man se bori protiv zabrane mesa, jer vegetarijanski način života čini dalji razvoj zakona o hrani; ali isto tako bori se on i protiv prisiljavanja savesti, koji bi ležao u koljačkoj zabrani, kakvu bi rado izdalo Društvo za zaštitu životinja u Minhenu. — Ove godine imamo dva udžbenika o koljačkoj struci. Benjaminov u drugom, sasvim novom izdanju, i jedan nov na hebrejskom jeziku od Malin-a. Knjiga Benjaminova napisana je nemačkim jezikom, kako bi mladim ljudima, koji hoće da se izobrazu u koljačkoj struci, a nemaju potrebnog predznanja iz hebrejskog jezika, dala mogućnost za učenje. Iz tog uzroka knjiga je dosta opširna, te se bavi u pojedinim detaljima. Dobar pregled, jasnoća i razumljivost jesu odlike ovog dela, kom je priložena jedna bojadisana tablica, koja praktičnim načinom očigledno poučava, Delo Malin-a je mnogo opširnije, ono nije udžbenik za početnike, nego za praktičare, i raspravlja poglavito o različitim vrstama mesa, o različitim delovima stoke, po čemu se među sobom razlikuju i razaznaju, i kako se čisti meso bilo od prednjeg, bilo od stražnjeg dela. Mnogobrojne slike ispomažu udubljanje u

ovu tešku i zamršenu temu. Uz ovo dolaze mnogobrojne responze i mnjenja o mnogim halahijskim pitanjima, što svedoči o velikoj učenosti pisca. — Wolff je sastavio bogatu zbirku biblijskih stihova i grobnih natpisa, da bi pomogao onima, koji nisu vični njihovu sastavljanju. Wolff zastupa mnjenje, da je u najviše slučajeva najpodesniji natpis izreka iz Biblije, pa donosi mnogobrojne primere za dokaz svoje tvrdnje. I mi se s njime potpuno slažemo u tome i preporučujemo ovakav postupak.

Buber, Martin: Rede über das Erzieherische. Berlin 1926. Lambert Schneider. 48 str.

Wiedemann, Franz: Wie ich meinen Kleinen die biblischen Geschichten erzähle. Dresden 1925. C. C. Meinhold & Söhne. XIII. i 264 str.

Kröpfl, Josef: Religionsunterricht der einklassigen ungeteilten Landschule. Ein Beitrag zur Lösung dieses catechetischen Problems. Graz 1927. Ulrich Moser. VII i 148 str. öSch 5. —

Bopp, Linus: Das Jugendalter und sein Sinn. Eine Jugendkunde zur Grundlegung der Jugendführung. Freiburg i Br. 1927. Herder & Co. XII. i 364 str. vez M. 7.50.

Dörner, Karl: Die Stunde des Kindes. Kinderpredigten. Freiburg i. Br. 1926. Herder. XII i 284 str. vez. M. 6. —

Na pedagoškom polju veoma je važno delo »Rede über das Erzieherische« od Bubera. U njemu su reči i misli, koje potiču od nekog filozofskog pesnika. Ova sveska sadrži razvijanje tvoračkih snaga u detetu, posmatrano sa kritičkog gledišta, a to je jedno prošireno predavanje, što ga je Buber držao na internacionalnoj pedagoškoj konferenciji. — Wiedemann ima pravo, kad tvrdi, da deci ne treba pričati biblijske povesti onako, kao što stoji u Bibliji, jer je njima biblijski stil nerazumljiv, a biblijski pojmovi nejasni, zato im se moraju pričati kao i druge profane pripovetke, da bi se postigao pravi uspeh. Učitelj i roditelji, koji nisu kadri spustiti se duhovno ka deci i ući u njihov uzan krug misli, dobijaju Wiedemannovom knjigom olakšicu. Ona sadrži biblijske povesti do povratka Jevreja iz ropstva i povesti iz Novog Zaveta. — Staro je iskustvo, da je najteža nastava u veri u nepodeljenim seoskim školama. Karakter naroda, tip škole, dečji materijal sa svima svojim razlikama od dece gradskog stanovništva jesu naročite teškoće. Kröpfel se bliže zanima sa ovim pitanjima, govori o nastavnom cilju, o metodi i nastavnom planu za ovakve škole. Za nas bi sličan rad, koji bi uzeo u obzir i jevrejske prilike, mogao imati velikog značaja, jer usled malenog broja jevrejske dece religijska se nastava u većini općina ne daje po razredima, nego po grupama, gde često po tri i četiri razreda čine jednu grupu. I nastavni plan u ovim općinama ne može biti isti, kao u školama, gde svaki razred dobija posebnu religijsku nastavu. — Problem mladeži, najvažniji problem, raspravlja se u Boppovoj knjizi: »Das Jugend-

alter und sein Sinn«, na naučnoj osnovi i sa praktičnim ciljem. Zdrav realizam i idealizam, uzimanje u obzir medicinskih graničnih pitanja, sanitetsko-pedagoški momenti, uputstvo za duhovne i svetovne učitelje, za roditelje i staraoce, koji su svi pozvani da budu prijatelji i vodi muškoj i ženskoj mladeži, i da novim pogledom gledaju na mladež, predmet su raspravljanja ove knjige. — Ove Dörnerom, uz saradnju Brettle-a, Brechta i Hubera, izdate dečje predike mahom su nove i naročite vrste. Žive, kratke, jasne, očigledne, obojene, pritom upravljene ka cilju, one zanimaju i odrasloga. Ne samo sveštenici, nego i roditelji i učitelji čitaće ovu knjigu sa velikom radošću.

Bauer, Theo: Die Ostkanaanäer. Eine philologisch - historische Untersuchung über die Wanderschicht der sogenannten »Amoriter« in Babylonien. Leipzig 1926. Asia Major. 94 str. M. 20.—

Steindorff, G.: Die Blütezeit des Pharaonenreiches. Mit 193 Abbildungen, darunter 8 mehrfarbigen Tafeln. Bielefeld 1926. Velhagen & Klasing. 123 str.

Bezold, E.: Ninive und Babylon. Vierte Auflage bearbeitet von E. Frank. Bielefeld 1926. Velhagen & Klasing. Mit 160 Abbildungen. 181 str.

Heichelheim, Fritz: Die auswärtige Bevölkerung im Ptolemäerreich. Leipzig 1925. VI i 109 str. M. 7.50, vez. M. 9.50.

Tscherikower, V.: Die hellenistischen Städtegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit. Leipzig 1927. Dieterich. XI i 216 str. M. 15.—, vez. M. 17.—

Arnhold, Erna: Was ich in China sah. Breslau 1927. Ferdinand Hirt. 31 str. i 16 slika na 8 tabl. M. 0.80.

U tesnoj vezi sa istorijom Izraela stoji istorija staroga Orienta, čija je literatura sa nekoliko lepih radova obogaćena potonjih godina. Bauer je napisao veliko delo formata četvrtine o istočnim Kananejcima, koji se od poslednjih decenija obično nazivaju »Amoriti«. Značaj ove knjige je u pokušaju, da se jezikovnom rekonstrukcijom na osnovu vrlo oskudnog materijala reči pridobije deo najstarijeg Semicanstva, čije je znanje zbog toga važno, što su njegovi predstavnici na svu priliku predbiblijskim Kananejima odveć srodni. Kao što se iz mnogih mesta vidi, piščeva je težnja da svede na minimum sve hipoteze, koje su ovde neizbežne obzirom na nedovoljan materijal. Rezultat je ovog istraživanja, da u klinastom pismu imenovani »amuru« nisu Amoreji, nego Akadi, koji su pre tri hiljade godina stanovali u severoistočnom Babilonu. Bauer je dobar znalac orientalskih jezika i literature, otuda su rezultati njegovog istraživanja važna osnovica za istoriju. — Zasluzno izdavaštvo Velhagen & Klasing izdaje u divot - sveskama i raskošnoj izradi »Monographien zur Weltgeschichte«. Broj 10. ove zbirke je »Die Blütezeit des Pharaonenreiches«, a broj 18. »Ninive und Babylon«. Obe sveske obradili

su najbolji znalci ove istorije i to slavni egiptolog Steindorff i u svetu poznati asirolog Bezold. U obe sveske je istorija obrađena strogo naučno po jedinstvenom principu, sa obzirom na najnovija istraživanja, pa ipak posve popularno, tako da će je svako čitati tečno, jer je, oslobođena naučnog balasta, jasna i lako razumljiva za svakoga. Onih 193 odnosno 160 umetničkih slika, koje je izdavaštvo sa velikim teškoćama nabavilo i divno reprodukovalo, tako su odabrane, da odveć olakšavaju razumevanje istorije, stari vek oživljuju i tesno vezuju reč i sliku. Razume se, da svaka glava opisuje odnose oba carstva prema njihovim susedima, koji su živeli nezavisno od njih; dalje po jedan odeljak o religiji i umetnosti usavršuje sliku ovih dveju velikih državnih tvorevina. Literaturu ovih silnih naroda, njihovo političko i socialno uređenje, i njihovu nauku takode možemo dovoljno upoznati. — Heichelheim je postavio zadaću, da reši probleme onih naseobinskih perioda, koje u Egiptu sa Aleksandrom Velikim počinju, a sa Avgustom se svršavaju. Prvi deo raspravlja državopravni položaj inozemaca, pri čemu se pokazuje vanredno oštra razlika između ranog ptolomejskog i kasnog ptolomejskog vrenjena. Drugi deo sadrži u pojedinostima doseljavanje, deobu po pozivu, politički i duhovni uticaj inozemskih grupa u Nilskoj zemlji prema oblastima i njihovom poreklu. Govoreći o Jevrejima pisac se oslanja na valjanu knjigu Fuchsa, koja je prikazana u prvom godištu našeg Almanaha str. 264. — Tschirikower, koji dela na sveučilištu u Jerusolimu, uzeo je za predmet svoga dela gradove Evrope i Orienta, u koliko su jelinskog porekla. Tačnim uzimanjem u obzir literarnih izvora, kao i arheološkog i numizmatičkog istraživanja, on je sastavio spisak od 324 grada, od kojih su njih više u Palestini, o kojima se daje utvrditi doba njihova postanka za jelinsko vreme. U prvom delu, a to je spisak gradova, raspravlja pisac istoriju postanka svakog pojedinog grada, a u drugom delu suštinu grčkog osnivanja gradova. Naročito posmatranje posvećeno je zatim osnivačima gradova, među kojima su najznatniji Aleksandar Veliki i njegovi potomci Antigonos i Seleukos. Na svršetku se daje obaveštaj o elementima stanovništva, iz kojih je sastavljeno žiteljstvo novoosnovanih gradova. — Arnhold opisuje svoje putovanje po stranim zemljama živopisnim stilom sa nekoliko zanimljivih slika.

Bachofen, Johann Jakob: Urreligion und antike Symbole.

Systematisch angeordnete Auswahl aus seinen Werken in drei Bänden. Hrsg. von Carl Albrecht Bernoulli. Leipzig 1926. Philipp Reclam jun. 514, 523 i 548 str.

Girgensohn, Karl: Die Religion, ihre psychischen Formen und ihre Zentralidee. Ein Beitrag zur Lösung der Frage nach dem Wesen der Religion. Leipzig 1925. A. Deichert. 226 str. M. 6.50.

Tillich, Paul: Die religiöse Lage der Gegenwart. Berlin 1926. Ullstein. 153 str. M.—.85, vez. M. 1.35.

- Haas, Hans:** Bilderatlas zur Religionsgeschichte. 5. Lieferung: Babylonisch - Assyrische Religion bearbeitet von B. Landsberger. Leipzig 1925. A. Deichert. VI str. i 50 slika M. 4.—
- Hartmann, Richard:** Die Welt des Islam einst und heute. Leipzig 1927. J. C. Hinrichs. 46 str. M. 1.50.
- Hudal, Alois:** Die serbisch-orthodoxe Nationalkirche. Graz 1922. Ulr. Moser. VII i 126 str. öS. 3.—
- Pribilla, Max:** Um die Wiedervereinigung im Glauben. VIII i 80 str. Freiburg i. Br. 1926. Herder & Co. M. 2.20.
- Bô Yin Râ:** Das Gebet. Leipzig 1926. Richard Hummel. 147 str. M. 3.50, vez. M. 5.50.
- v. Keppler, Paul Wilhelm:** Wasser aus dem Felsen. Freiburg i. Br. 1927. Herder. VIII i 380 str. M. 4.40, vez. M. 6.—
- Bessler, Willibrord:** Der frohe Prediger. Ein führender Freund unserer Predigerjugend. XIV i 224 str. Freiburg i. Br. 1927. Herder. M. 3.50, vez. M. 4.70.
- Bender, Herbert:** Das Büchlein vom Prediger in der Wüste. Eine Symphonie. Bonn 1926. Johs. Schergens Nachf. 84 str.
- Mit Gott allein.** Eines einsamen Pfarrers Gespräche mit Gott. Erster Band: Erkenntnisse. XVI i 394 str. Zweiter Band: Inneres Leben. VIII i 360 str. Freiburg i. Br. 1927. Herder. Vez. svaki svezak M. 5.20.
- Brey, Henriette:** Wenn es in der Seele dunkelt. Freiburg i. Br. 1926. Herder. 232 str. M. 2.—, vez. M. 3.40.
- Denifle, Heinrich Seuse:** Das Geistliche Leben. Blumenlese aus den deutschen Mystikern und Gottesfreunden des 14. Jahrhunderts. Hrsg. von Reginald M. Schultes. Graz 1926. Ulrich Moser. 711 str. öS. 10.—

U prilog općoj religijskoj nauci daje Bachofen sistematski rad u tri sveske. Misleni svet jednoga od najvećih nemačkih naučnika 19. veka, koji je po vrednosti rezultata svoga istraživanja ravan Nietzsche-u, dolazi ovde do moćnog izražaja. Bachofen, pravni istoričar i religijski istraživač, jedan je od najdivnijih propovednika antičke i evropske religioznosti, jer se njegova na klasični Stari Vek upravljena učenost, pomoću filološko-kritičkog posmatranja starih tekstova i spomenika, poglavito bavi čovečanskim crtama, koje se u njima nalaze; ispitujući grobove starih i došav tako do važnih zaključaka o postanku čovečjeg društva, on je otkrio u materinstvu, koje počiva u svemu na religiji, a čija je najvažnija pojava tajni kult materij zemlji, pramaterinskoj misteriji zemlje, koja je prareligija evropskog čovečanstva. Bachofenovo kritičko istraživanje pretvorilo se u krilat misticizam, a njegova saznanja jesu visoke ljudske prilike. Bachofenova istorijska simbolička psihologija prostire se na bezbroj antičkih, umetnih spomenika i mita, čiju je pravu sadržinu on prvi protumačio. On ih svodi na motive od opće čovečanskog značaja, na odnos između matere i deteta, života i smrti, groba i

uskrsnuća. Bachofen svagda uzima sam reč. Izdavalački rad ograničava se na uređenje i stvaranje objašnjivih prelaza. Sem velikog značaja rezultata njegova istraživanja, Bachofen nam se prikazuje i kao stilist prvog reda. — Girgensohnova knjiga, kad je prvi put izišla, donela nam je psihološki način mišljenja od pre 25 godina. U drugome izdanju ostalo je čitavo gradivo prilično nepromenjeno, jer oblikom svoje obrade ova knjiga sadrži pre svega pregledno izlaganje religijsko-filosofskog i teološkog stanja mišljenja u 19. veku. Dalje, piscem postavljena teza eksperimentalne religijske psihologije, intelektualizma, t. j. jakog naglašavanja misaone strane religijskog života, uvidavnost, da nema religije bez ideje o Bogu, teorija tradicije i miljea, t. j. ogromno dejstvo momentanih upliva i objektivnoga duha, koji kroz dušu prolazi, i teocentrička bogoslovija, t. j. naročito naglašavanje Božjeg otkrivenja, još ni danas nisu zastareli, nego će još uvek naći pažljive čitaoce, jer na ovaj oblik mišljenja moramo se vratiti, ako veru u otkrivenje priznajemo i naučno je želimo obrazložiti. — Kao 60. broj Ullsteinove zbirke »Wege zum Wissen« izišla je popularno napisana knjiga od Tillicha o religijskom stanju sadašnjosti. Po prirodi same stvari ova tema ne može se objektivno izložiti, jer bi to značilo samoobmanjivanje ili dosadu, nego je moguće samo stanovište hotičnog sastavljanja mišljenja, jer povremena kritika niti je moguća po prividnoj objektivnosti, niti po slučajnoj subjektivnosti. Sadržaj knjige je istraživanje o tome, kako naše vreme stoji prema pitanju religije i kakav upliv ima danas religija na umetnost, nauku i politički život. Zatim se raspravlja religijski položaj Protestantizma, Katolicizma, Jevrejstva i Cionizma. — U II. godištu našeg Almanaha na str. 160. imali smo prilike da ukažemo na važno religijsko-istorijsko preduzeće lajpciškog profesora universiteta, Hansa Haasa, koji izdaje atlas slika starih religija. Ovaj rad povoljno napreduje i mi već imamo šestu svesku, koja sadrži babilonsko-asirsku religiju, obrađenu poznatim asirolinom Landsbergerom. Ova sveska je za biblijsku religijsku nauku, usled tesnog srodstva jevrejskog naroda sa babilonsko-asirskim narodom najdragocenija između svih. Ona pokušava da izloži u 150 slika sliku sveta, kult, veru o mrtvima i nauku o bogovima ovih naroda. I pruža jasnu ugledu o ovoj religiji. — Islam, usled palestinske politike, danas je od većeg interesa za nas, no ikada. Da bismo saznali život većine u Palestini, valja da pročitamo Hartmannovu brošuru: »Die Welt des Islam einst und jetzt«. Događaji u svetu Islama na duhovnom i političkom polju ovde nam se razgovetno iznose pred oči. Čitav krug događaja Islama sastavljen je u pregnantnom obliku. — Interesovanje za istoriju srpske pravoslavne narodne crkve veliko je ne samo kod nas, nego i kod naučnog istraživanja ukupnog inozemstva. Pokretač na ovom polju je Hudal, jer ova struka je do danas gotovo neobrađena, tako da ni na srpskom

jeziku nema o tom opširnijeg dela. Zato Hudalu pripada hvala za njegovu studiju, kojom nas je upoznao sa istorijskim razvićem autokefalnih crkava Srbije, Crne Gore, Patrijaršije u Karlovcima, crkve u Dalmaciji, Bosni i Hercegovini. Uz ovu istoriju priključena su obaveštenja o ustrojstvu i pravnom stanju srpsko-pravoslavne crkve i nove srpske patrijaršije. U dodatku se saopštavaju konkordati sa Crnom Gorom i Srbijom. — U svom spisu Pribilla pokazuje šta ima i treba da se učini kako sa protestantske, tako i sa katoličke strane, pa da se dođe do predstupnja za ujedinjenje, t. j. do unutarnjeg zbliženja obe konfesije. — Mistički filosof, Bô Yin Râ, dao nam je svojim potonjim delom: »Das Gebet«, knjigu o lepoti i naročitim objašnjenjima. Glavna sadržina joj može se ukratko iskazati rečima, kako se valja moliti Bogu. Jezik je od očaravajuće snage. — Bez sumnje najzreliji duhovni plodovi slavnog govornika, pl. Keplera, pokojnog vladike u Rottenburgu, leže pred nama pod natpisom: »Wasser aus dem Felsen«. Ovo su mnogobrojno biserje privestvija i pozdrava, u kojima se Kepler pokazuje kao majstor. Posvud uzvišenost jezika uz tesno oslanjanje na Sveto Pismo. Ovo je uzorna zbirka i rudnik dubokih misli za privestvija različite vrste. — Odlični naputci za pribavljanje zgodnog za sve moguće slučajeve upotrebljivog gradiva, uz to zanosan jezik i duboke uzvišene misli, jesu odlike »Das frohen Predigers« od Besslera. Mnogobrojni odeljci ovog dela katoličkog sveštenika mogu i jevrejskom govorniku poslužiti kao pedagoško uputstvo. Ko god pribavi sebi njegov način rada, moći će i uz umereni dar bezuslovno postati odličan besednik. — Bender naziva svoju brošuru simfonijom svakako, zato, što je svoje pesme ilustrovao u slobodnijem obliku. Pojedine priče prožete su dubokim religioznom dahom. — Narodna knjiga od dve sveske »Eines einsamen Pfarrers« hoće da nas pouči, kako ćemo istine otkrivenja pretvoriti u molitvu. Dragoceno i novo je u toj knjizi, što ona ne polazi od ove ili one istine, nego obuhvata čitavu sadržinu vere u njenoj celokupnosti, trudeći se da nam je pruži kao izraz molitve u razgovoru naše duše s Bogom. Usrdnim i zanimljivim jezikom govori ovde pisac o veri i Bogu. Sadržina druge sveske, koja govori o potrebama čoveka, da bi bio odan veri, o putu ka spasenju i o sredstvima za približenje Bogu, koristan je kaži put i za one, koji su druge vere. — Sa ubedljivim, dubokim iskustvom uznosi Brey čitaoca na duševne visine katoličke vere, koje sa svojim sumnjama i razočarenjima jedva poznaje, ali ipak teži k njima. — Denifle je napisao udžbenik, koji podstiče na pobožnost hrišćanski svet, a u kom je upotrebio nauk nemačke mistike 14. veka, koja je svoje spise, što potresaju i razum i dušu, napisala sa namerom, da pokaže puteve ka hrišćanskom savršenstvu.

Wasmann, E. und Killermann, S.: Der Mensch und die organische Natur. 1698 Illustrationen und 22 Kunstbeilagen.

- Regensburg. vorm. G. J. Manz. VIII i 1012 str. M. 36. —, vez. M. 45. —
- Price, George McCready** : Naturwissenschaft und Schöpfungslehre. Berechtigte Übersetzung aus dem Englischen von W. K. Ising. Hamburg 1925. Advent-verlag. 343 str.
- Reinke, Johannes** : Naturwissenschaft, Weltanschauung, Religion. Bausteine für eine natürliche Grundlegung des Cottesglaubens. Freiburg i Br. 1925. Herder. VII i Br. 180 str. Vez. M. 3.50.
- Lais, Robert** : Auf der Spur des Urmenschen. Mit 44 Bildern und zwei Tafeln. Freiburg i Br. 1926. Herder. 183 str. M. 3.50, vez. M. 4.20.
- Potonié, Robert** : Die Entstehung der Erde. Berlin 1925. Ullstein. 155 str. M. 0.85, vez. M. 1.35.
- Berndt, Wilhelm** : Abstammungslehre. Berlin 1925. Ullstein 154 str. M. 0.85, vez. M. 1.35.
- Friedenthal, Hans** : Die Sonderstellung des Menschen in der Natur. Mensch und Affe. Berlin. Ullstein. 139 str. M. 0.85, vez. M. 1.35.
- Klaar, Alfred** : Spinoza. Sein Leben und seine Lehre. Berlin 1926. Ullstein. 154 str. M. —.85, vez. M. 1.35.
- Rohracher, Hubert** : Persönlichkeit und Schicksal. Grundlegung zu einer Wissenschaft und Philosophie der Persönlichkeit. Wien 1926. Wilhelm Braumüller. XII i 135 str. M. 3.70, vez. M. 5.20.
- Jerusalem, Wilhelm** : Einführung in die Soziologie. Wien. Wilhelm Braumüller. 218. str. M. 3.50.
- Eckstein, Walter** : Das antike Naturrecht in Sozialphilosophischer Beleuchtung. Wien 1926. Wilhelm Braumüller. VI i 135. str. M. 3.50.
- Lukacs, Georg** : Moses Hess und die Probleme in der idealistischen Dialektik. Leipzig 1926. C. L. Hirschfeld. 51 str. M. 1.80.
- Balogh, Josef** : »Voces paginarum«. Beiträge zur Geschichte des lauten Lesens und Schreibens. Leipzig 1927. Dieterich. 66 str. M. 2.60.

Iz odveć razgranate filozofske struke prikazaćemo ovde nekoja dela o prirodnim naukama, sociologiji i dr., koje stoje u tesnoj vezi sa religijom. Pod nazivom »Das Buch der Natur« izlazi u redakciji Killermanna monumentalno delo, koje sadrži nacrt kosmološke teodiceje. Kao treća, za sebe zaokružena sveska izišla je od Wassermanna i Killermanna knjiga »Der Mensch und die organische Natur«. Pri oceni ovog dela imaju se dva gledišta uzeti u obzir, najpre naučna sadržina, pa onda tumačenje naučnih postavaka i teorija u smislu nekog verskog pogleda na svet. Sto se tiče prve tačke, naš sud o naučnoj pouzdanosti, temeljnosti u općoj razumljivosti pruženog gradiva u svakom pogledu je povoljan i pun priznanja. Tu se go-

vori o individualizmu u prirodi, o materialističnom shvatanju prirode, da je stvor i otkrivenje Božje, o botanici, zoologiji i antropologiji, nauci o životinjama i čoveku, o biologiji i dr. Samo najnoviji i osigurani rezultati vekovnog i trudnog istraživanja iznose nam se ovde strogo naučnim postupcima. Ko god se ubraja u obrazovane ljude, drži korak sa pronalascima prirodnih nauka ili želi da pribavi sebi opće obrazovanje, taj neka se upozna sa ovim najnovijim pionirima prirodne nauke. — Price, universitetski profesor fizike i geologije u Americi i odlučni pobornik bezuslovnog pouzdanja u Sveto Pismo pokazuje u knjizi »Naturwissenschaft und Schöpfungslehre«, da svako nepristrasno naučno istraživanje mora na kraju doći do zaključka, da je po biblijskom izveštaju na početku stvari moralo biti pravog stvaranja, po tome između prirode i Biblije kao otkrivenja općeg praznora postoji harmonija. 147 slika, registar i odveć dragoceno i iscrpno objašnjenje imena i reči dopunjuju na najbolji način ovo delo, kojim će se čitalac bezuslovno utvrditi u verovanje u Bibliju. — »Naturwissenschaft, Weltanschauung, Religion« jeste natpis dela, dostojnog da se čita, od Reinkea, religioznog istraživača prirode pozitivnog pravca u pravom teističkom smislu reči, protivnika religije bez Boga, protivnika religije ovoga sveta. Priroda je otkrivenje Božje, rezultati nauke vode ka Bogu, jer se mora naći zakonodavac za svu zakonitost u svetu. Teistički pogled na svet je versko saznanje. Posve je pogrešno shvatanje, da teolog i prirodnjak nemaju dodirnih tačaka. Na polju metafizike oni se sukobljavaju. Sa punim zadovoljstvom možemo se izraziti o rezultatima mislioca, koji je došao do metafizike; ali se mora konstatovati i to, da Reinke vrlo često uzima Hrišćanstvo kao predstavnika religije. — Temeljiti udžbenik praistorije, ali bez gomilanja klasifikovanog gradiva, napisao je Lais. Ovo je sveže i sa potstrekom napisana knjiga, za svakoga razumljiva, koji je svršio ma i osnovnu školu. Čitalac se odvodi ka nalazima pradoba, uči ih poznati i razumevati, te postaje sposobnim za saradivanje na zgradi praistorije. — U gore na str. 168 prikazanoj zbirki »Wege zum Wissen« izišla je u nakladi Ullsteina pod br. 1. knjiga »Die Entstehung der Erde« od Potonié. Ova knjiga uči u popularnom obliku, kako je zemlja postala iz haosa za milijune godina, kakve su snage radile na njenom obrazovanju, pa još i danas rade, i koji se razvojni oblici razaznaju na njenom današnjem stroju. U 2. broju ove zbirke piše Berndt o »Abstammungslehre«. Najdrevnije gatke već se bave postankom čoveka. Čovek je prošao kroz različite stupnje razvića, dok nije postao misaono stvaralačko biće. O teorijama Lamarcka i Darwina opširno se govori za i protiv. U 8. broju iste zbirke govori Friedenthal o »Die Sonderstellung des Menschen in der Natur«. O krvnom srodstvu između čoveka i majmuna govori Darwin i Haeckel. O mogućnosti takvog srodstva između čoveka i majmuna govori ova knjiga. Br. 59. posvećen je velikom misliocu, Spinozi, čiji se život,

borba, ideje, dela i rad jasno i opširno izlažu. Nesumnjivo je Spinoza ukazao ljudima put, kako će im život biti bolji i srećniji. Njegov uticaj na pravac filosofije oseća se još i danas. O tome nas ova knjiga dobro obaveštava. — Knjiga Rohrachera pokušava, na osnovu rezultata prirodno-istorijskog istraživanja, da naučno objasni bez zamerke ne samo ličnu osobenost čoveka, nego i svakog drugog živog bića uopće. Time dolazi ne samo do plodne osnovice za psihologiju ili, još bolje, za karakterologiju, nego do gledišta, po kom je odnos pojedinog čoveka spram njegove okoline potpuno razumljiv. Pisac posmatra u prva dva dela svoje knjige u kratkim odsecima odnos ličnosti prema etici i estetici, prema polu i kulturnim tvorevinama. Sudbina se u trećem delu tumači u smislu vasionske pravde. — Sociološko društvo u Beču vidi svoj glavni cilj u tome, da pribavi potpuno priznanje mladoj nauci sociologije. Već uskoro pre rata ono je zaključilo, da se ne ograniči samo na održavanje predavanja, nego da podupre svoje opće ciljeve izdavanjem spisa. Ovaj plan ostvaren je sa ove dve publikacije. Prva sveska sadrži »Einführung in die Soziologie« od Jerusalema, a druga sveska »Das antike Naturrecht in sozial-philosophischer Beleuchtung« od Ecksteina. Knjiga Jerusalema sadrži pre svega uvod, koji raspravlja o sociologiji kao osnovici duhovnih nauka. Zatim govori o tome, šta je predmet, zadaća i pravac sociologije, o sociološkoj etici, estetici i pedagogiji. Istraživanja Ecksteina pokušavaju da skiciraju ideju prirodnog prava i prirodnog morala u njihovu razvoju nutar antičke etike, kako bi im pronašao izvore i motive. Duboko sredstvo u misaonim motivima mislilaca, koji su u toku duhovne istorije zastupali prirodno-pravno stanovište, kao sofista, cinika, Platona, Aristotela, Epikureja i Stoje, jeste glavni cilj ovog rada. — Lukacs zastupa mišljenje da je strog sud komunističkog inanifesta u pitanju između Marxa i Hessa opravdan protiv Hessa. Jer Hess je pogrešno shvatio zadaću proletarstva. Kad je revidovao svoje mnjenje, on nije dobro razumeo novo stanovište, otuda je njegov spisateljski rad jedno tumananje po mraku između apstraktnih misli, fantastičke prirodne filosofije i istorijsko-filosofskog Cionizma. — Prvi naučni početcu o samosvojnim pojavama glasnog čitanja i pisanja u Starom Veku, Srednjem Veku i Renesansi leže ovde pred nama iz pera Balogha. Prilozi, koje je piščev trud iz literarnog života dve tisuće godina sabrao, osvetljaju retorsku antiku sa jedne dosad nevermane strane. Njegovi pokušaji tumačenja, kojima želi da objasni filološko-psihološki problem, zaslužuju najveće uvaženje.

Bloch, Jean-Richard: Simler & Co. Übertragen von Paul Amann. Zürich 1926. Rotapfel-Verlag. 399 str. Vez. M. 8.—

Lewin, Samuel: Zeitwende. Roman. Berlin 1927. Sincino-Gesellschaft. 331. str.

Fényes, S.: Jüdel's erste Wandlung. Aus dem Ungarischen: J. Krausz. Wien. Halm & Goldmann. 142 str. Š 3.50.

- Fleg, Admond**: Ein kleiner Prophet. München 1927. R. Piper & Co. 201 str.
- Édon, Richard A.**: Se. Hochwürden der Jude. Roman zweier Rassen. Wien 1926. Maximilian Salzer. 184 str.
- Rosenkranz, Max**: Gad der Seher. Kulturroman aus dem Osten. Bern. Ernst Bircher. 334 str.
- Blumenthal, Hermann**: Gilgul. Ein Roman aus dieser und jener Welt. Wien. Renaissance-Verlag. 138 str.
- Neumann, Alfred**: König Haber. Erzählung. Stuttgart 1926. J. Engelhorn's Nachf. (Nr. 992 der Romanbibliothek.) 140 str.
- Kreppel, J.**: Rabbi Jakob Aschkenazy. (Die Heimkehr des Totgeglaubten) Historische Erzählung aus den Tagen Bogdan Chmielnitzkys (1648-49). Wien 1927. Verlag »Das Buch«. 85 str. M. 1.—
- Mayer, Theodor Heinrich**: David findet Abisag. Roman. Leipzig 1925. L. Staackmann. 244 str. M. 3.—, vez. M. 5.—
- Heubner, Rudolf**: Herodias. Leipzig 1925. L. Staackmann. 208 str. M. 4.—, vez. M. 6.—

Prelazeći na beletristiku, navešćemo u prvom redu nekoje romane. Bloch, jedan od mladih francuskih romanopisaca, preduzeo je, da uobličí elzasko Jevrejstvo, ili tačnije, da udesi sukob elzaskih Jevreja sa zapadno-francuskim građanima. Pre svega se unapred odlučno utvrđuje, da je Blochu ovo uobličjenje u punom smislu reći uspeo. U svom romanu »Simler & Co.« on je stvorio čitav svet jevrejskih tipova, onakvih, kakve život zaista poznaje, i što je još važnije — on je taj svet tako uobličio, kako utora izgledati jednom Jevrejину, čiji je koren u francuskom duhovnom miljeu, jednom asimilantu. On vidi snagu Jevreja sa strane objekta, na kom dolazi do izraza, tako, da dopire do granice slabosti i ružnoće. Blochu se može prebaciti jednostranost gledišta, ali mu se mora potpuno priznati velika umetnička snaga, koja se epsko-dramski razvija, punoća i životna intenzivnost ljudi i situacija, i obilno uobličjenje problema čovekova satiranja radom »kompanijom«. Za ovu knjigu napisao je Romain Rolland oduševljen uvod, u kom veli o Blochu: »... ja očekujem od ovog pesnika veliko delo našeg vremena. Svagda, kad god sam čitao ovu knjigu, uskršavao je predamnom genije Balzaca...« — Roman, za kog su merodavni čisto literarni podsticaji, izdalo je društvo Soncino, društvo prijatelja jevrejske knjige. Odmah na početku mora se napomenuti, da je izdanje uzorno, primerno i da potpuno odgovara cilju društva. Lewin kao pisac romana opće je poznat u jevrejskoj literaturi, a naročito na Istoku. Umešnost, kojom je obilje poučnog gradiva utkano u po sebi zapetu radnju, čini ga jednim od najdragocenijih romana. Jevrejski život u poljskoj općini za vreme tri generacije i promena varošice u znatan fabrički grad, borba oko i protiv obaveštenja, pobjeda socializma, visoko poštovanje prema jevrejskoj učesnosti, religijska i sve-

tovna slika poljskog Jevrejina tačno su ocrtani. Tvorачka snaga sa sposobnošću spekulativnog mišljenja dolaze do najboljeg izražaja u ovom romanu. — U oblast Tokaja, gde žive vinogradari, a ratari vode neku vrstu praživota, u vreme, kad je jevrejski seljak sa lulom prolazio beskrajne ulice, vodi nas roman u Ugarskoj vrlo cenjenog pisca S. Fényes-a, koji je Jakob Krauss preveo za zahvalnu nemačku publiku. Knjiga »Jüdel's erste Wandlung« početak je trilogije, u kojoj pisac pokušava da izloži tri inkarnacije jevrejske duše. Prva inkarnacija, prvi »Gilgul« Jüdela, jeste život Jevrejina bez oca i matere, koji sa svojim Bogom traži smisao sveta, koji zbog svih događaja dolazi u sukob sa samim sobom, pa zato nije nikad načisto sa sobom. U njoj se nalazi prava i prvobitna ljubav ka predelu i ljubav ka maloj jevrejskoj kreaturi, koja se nalazi u oblasti Tokaja. Na ovim mestima izaziva roman pravo saučešće čitaoca, kao što je uvek slučaj kod svake dobre knjige. — Mimi Zuckerkandi prevela je na nemački sa francuskog Flegov dečji roman: Ein kleiner Prophet«, u kom se posmatra problem modernog Jevrejina, koji raste bez religije, da se najzad posle stranputica vrati u pristanište Jevrejstva ili još bolje Cionizma. Ovaj roman je vrlo fina studija duše. Zanimljiv je, jer je pisan pouzdanom rukom, i pruža mnogo interesantnoga u psihološkom pretresanju duševnih problema. — Pop jevrejskog porekla, a da to ni ne zna, član saveza »Pravoruskih ljudi«, a da to ne želi, ljubi svoju (jevrejsku) sestru, a da to i ne sluti, živi u tuđem svetu, a da to i ne opaža. Uz to svakojake nezgode od braka i brakoloma, vere i sujevere, sela i grada, umorstva i ubijstva. Sve sama retorika. — U romanu Rosenkranza: »Gad der Seher« doživljujemo sudbinu skromnog, čestitog znalca Talmuda, koji je protivnik hasidijskog čudotvornog rebea, koji dela u Poljskoj, a narod ga ipak i protiv njegove volje proglašuje za čudotvornog rebea. Bezobzirna borba tradicionalnih putujućih rebeporodica protiv novajlije, duševna borba Gada i njegova velika učenost daju jasnu sliku o unutaršnjem životu poljskih Jevreja. Rosenkranz nam se ukazuje ovde kao majstor spisateljske umetnosti. — Blumenthal se ni u »Gilgulu« ne odriče sebe, njegov fini dar posmatranja i njegova velika sposobnost karakterisanja ukazuju nam se i ovde u jasnoj svetlosti. Kabalističku atmosferu i seobu duša iznosi nam ovde Blumenthal, duša grešnika je nemirna i odlazi u telo jednog odličnog učenika Talmuda, koji zbog toga umire u mladim godinama. — Dramatičkom silinom uobličava Neumann sudbinu finansijskog Jevrejina, u kog se zaljubljuje vladarka zemlje. Ali njegovo Jevrejstvo njegova je nesreća. Sudar sa okolnim svetom odveć je snažan i svetina ga linčuje. — Kreppel daje u romanu »Rabbi Jakob Aschkenazy« dokaz o svom jakom talentu. Junaku ove priče odrube glavu u prisustvu njegove općine Kozaci Chmielnitzky-Horde, ali nekim čudesnim

događajem on ostaje u životu i vraća se doma baš onog dana, kada se njegova supruga trebala, posle dugog kolebanja, udatiza drugog čoveka. Ovu istorijsku priču izradio je Kreppel kao malo umetničko delo. — Istoriju silnog kralja Davida preobrazio je Mayer u tragediju čovečanstva. U Davidu, ostarelom kralju, vidimo tegobe života, stojimo očajno pred velikim zagonetkama bitnosti, bunimo se protiv zakona postajanja i propadanja. U pobuni mladićske lepote Absaloma, u njegovoj nesrećnoj borbi protiv Davida, izražena je sa nedovoljivom snagom starasuprotnost između oca i sina. Kao izvor svekolikog bitisanja ukazuje nam se svetlost ljubavi kroz guste oblake ovog ozbiljoog dela. Smisao svega života, veličine i sreće, rastenja i postajanja, propadanja i procvetavanja daju nam veliki roman pesnički. — Veliku zapetu dramu u domu Iroda Antipe u nove boje zaodeva Heubner. Irodijada proživljuje obmanu beskrajno porasle moći, traži zadovoljstvo u spoljašnjem sjaju pobeđuje i uništava krstitelja Jovana. Mučenica čovečje nesavršenosti, žena vanredne snage, duha i volje, vodi borbu svega živoga, borbu o saznanju svoga čula. Bezgranična moć volje goni Irodiadu skoro do ludila, tako da rezignira na sve, što je obmana, pa dolazi do potvrde života.

Cohn, Emil Bernhard: Legenden. München 1925. Georg Müller. 147 str.

Menkes, Hermann: Die Jüdin Leonora und andere Novellen. Wien. Renaissance. 140 str.

Lewin, Samuel: Chassidische Legende. Deutsch von Arno Nadel. Mit 7 Holzschnitten von Josef Budko. Berlin. Dr. Ernst Rathenau.

Kreppel, J.: Ostjüdische Legenden. Gesammelt und bearbeitet. Wien 1926. Das Buch. 151 str. M. 4.—

Babel, I.: Geschichten aus Odessa. Erzählungen. Berlin 1926. Malik-Verlag. 112 str. Vez. M. 3.—

Babel, I.: Budjonny's Reiterarmee. Erzählungen. Berlin. 1926. Malik-Verlag. 223 str. M. 2.50.

Schönberger, Davin: Sinaiklänge. 36 str.

— —: Feierstunde am Wege. Berlin. Axel Juncker. 56 str. Vez. M. 2.50.

Alfieri, Vittorio: Saul. Ins Deutsche übertragen von Heinrich Simon. Frankfurt a. M. 1926. Frankfurter Societäts-Druckerei. 67 str.

Emil Bernhard: Das reissende Lamm. Drama in fünf Akten. Berlin 1926. Volksbühnen-Verlag, NW 40. 70 str.

Stjernstedt, Marika: Die von Sneckenström. Roman. Freiburg i. Br. 1926. Herder. 316 str. Vez. M. 5.20.

Melander, Richard: Die Brigg »Zwei Brüder«. Eine Seemannsgeschichte. Freiburg i. Br. 1926. Herder. 176 str. M. 3.—, vez. M. 3.80.

Thiel, Johannes: Strupp. Ein Märchenbuch mit lustigen Bildern und Versen. Freiburg i. Br. 1927. Herder. 64 str. Vež. M. 4.20.

O drugoj vrsti beletrističke literature, o novelama i legendama, nabrojaćemo sledeće spevove. Cohn, odveć izvrstan stilist i pesnik, udesio je na nemački nekoliko hebrejskih legendana. One se odlikuju punokrvnim, smeonim, a pri tom dramatičkim izlaganjem. Jasnom linijom i bogatom fantazijom, a pr svega retkom osobinom, da Cohn ume zaista da priča, natkrie ljuje ova zbirka većinu savremenih obrada jevrejskih legendana. Kad pročitamo knjigu, mi smo u nedoumici, kome od sedam komada da damo prvenstvo. Sve su one blagoglasne, sve obogaćuju. — U deset pripovedaka »Jüdin Leonora« ukazuje nam se Menkes kao pesnik. Oštrinom diamanta reže Menkes slike od kristala svoga jezika, te se tako uzdiže do visine današnjih pripovedača po pozvanju. Novela »Der Liebesgarten« i »Die Jüdin Leonora« jesu majstorske novele. Većina novela kreću se u pravoj jevrejskoj istočnoj sredini. Ovo je jedna od onih retkih knjiga, koja obogaćuje čitaoca plemenitom setom, koja se često zaboravlja. — Lewin nam priča ovde »Die Chassidische Legende« o lublinskom rebeu, koji se okomio protiv Boga, ne bi li iznudio spasenje, pa je pritom propao. Pisac je dobro učinio, što nije ostao istorijski veran, jer su istorijske činjenice ovde sporedne: samo tek sredstva za žudnju, borbu i propast jednog giganta. Josif Budko, koji je za ovu knjigu dao sedam crteža, u kojima se ogleda duševno raspoloženje ove priče, uzdigao je drvorez do prave umetnosti. — Težak položaj Jevreja i njihova nepokolebiva vera u pomoć Večnoga, ugledaju se u lepim legendama Kreppela. Pokrštenici smišljaju zlo, da bi zaboravili svoje poreklo, jetki neprijatelji rasprostiru laži, da bi tim lakše podvalili sinovima Izraelovim, konvertiti sećaju se svoje stare vere i nalaze put za povratak, jevrejsko srce ostaje budno i sveti plamen ponovo se razgoreva. Vernost u veri i vera u Boga daju snagu i donose pomoć u svakoj opasnosti. To je sadržina ovih 18 legendana, koje treba svako da čita. — Majstorska dela su i pripovetke Babela. »Die Geschichten aus Odessa« daju jevrejske društvene slojeve za obradu. Jak, psihološki dar odaje ovaj mladi rusko-jevrejski pripovedač. Izlaganje jednog pogroma, viđenog i doživljenog od jednog deteta, izvrsno je ne samo kao takvo, nego njegova lepota leži u osećanju, kojim ga dete prati. U ovoj knjižici priča se prastari jevrejski svet kao u smelom ogledalu sadašnjosti. Druga knjiga Babela priča o crvenim vojnicima »Reiterarmee Budjonny«, o divljim paorskim sinovima, o junacima pre smrti. Babel im se priključio, pa priča njihove sudbine i doživlja je. Ovih 30 životu vernih, živahnih, a pri tom skromnih pripovedaka prožimaju srce i mozak svakoga iz ove anonimne mase. Babel raspolaže veštinom, da priča svaki dašnje događaje tako, da izgledaju kao jedinstveni doživljaji. — U Davinu Schönbergeru strši u vis jak pesnički dar, o čemu sve-

doče dve sveske pesama: »Sinaiklänge« i »Feierstunde am Wege«. Ovde se ispoljavaju slivenost, kipeća snaga pravoga pesnika i pregnantnost čisto slikovnoga. Oblikom čista i misaono duboka lirika prožmana je unutrašnjom religioznošću, pa je podesna da oživi prijatelje za pesničku umetnost. — Ova dramatska obrada biblijskog kralja »Saula« od Vittorio Alfieri, koja u pet činova obrađuje povratak Davida Saulu ispred Gilboa, samu bitku i smrt Saula, spada među dobre obrade biblijskog gradiva. U sredini je kralj Saul, koji nam je kao čovek prikazan u okviru istorije i biblijske atmosfere. Prevod od Heinricha Simona je izvrstan. — Emil Bernhard je svojom uspešno prikazanom dramom »Die Jagd Gottes« (vidi o tome Jevrejski Almanah, II. str. 176.) obratio pažnju na se. Jagnje, koje kida, nema zapravo jevrejsku temu, niti jevrejsku radnju za sadržinu. Ova se drama odigrava u sibirskoj tamnici neposredno pre revolucije od 1917., gde je jedan vođ revolucionara zatvoren, oko kog se okreće čitava radnja. Uloga zarobljenog Jevrejina posve je sporedna, da je nema, ne bi se ni opazilo. Odlike ove drame slične su prvoj, zato s radošću pozdravljamo ovu tvorevinu kao divno delo jednog rabina. — U okviru našeg prikazivanja pomenućemo još dva romana i to: od Stjernstedt-ove »Die von Sneckenström« i od Melandera »Die Brigg«, jer je rano umrla prevoditeljka ovog romana, Rhea Sternberg, učinila jevrejsku opčinu u Berlinu naslednicom svojih prava. Stjernstedtova je jedna od najpopularnijih spisateljica u Švedskoj, čije umetnički visoko pevanje jako cení Švedska štampa. Melanderovo delo je zapet i uzbudljiv pustolovni roman. — U 228 šarenih slika sa isto toliko dvostihova priča Thiel puno radnje zbiće »Strupp«. Ovde su humor i usrdnost, boja i pripovedačkoobilje. Divno gradivo za mališane od pet do devet godina.

Mult és Jövö. Zsidó irodalmi, művészeti, társadalmi és kritikai folyóirat. Szerkeszti és kiadja Dr. Patai József. Budapest, VI., Révai-u. 14.

Menorah, Jüdisches Familienblatt für Wissenschaft, Kunst und Literatur. 5. Jahrg. Wien 1927.

Die Kreatur. Eine Zeitschrift, viermal im Jahr erscheinend herausgegeben von Martin Buber, Joseph Wittig und Viktor von Weizsäcker. Berlin 1926. Lambert Schneider I. Jahrgang.

Jüdisches Familienblatt. Bratislava. Kapuzinerg. 3. Red. Moses J. Müller.

ליטער אַרײַשע בלעטער. אידישטורמע וואכנשריפט פאר ליטעראטור מענטשן.
Warszawa, Nalewki 2 a. Verlag von B. Klatzkin. Red. און קעסט. J. Meisels.

Jubiläums Almanach des Verlages Josef Kösel & Friederich Pustet. München 1926. 214 str.

Na svršetku donosimo mali izbor jevrejskih časopisa. Nesumnjivo je najlepši i najbolje ureden mesečni časopis za jevrejsku literaturu i umetnost mađarski »Mult és Jövö, čije XVII.

godište sada izlazi. Sveske što su pred nama daju rečitu sve-dodžbu o visokom nivou, na koji je u jevrejskom svetu dobro poznati urednik, Patai, podigao ovaj list. Svaka sveska je umetničko delo. Reprodukcijom radova jevrejskih umetnika vrednost ovog časopisa je trajna. Ovaj list uzima rado u ruke ne samo publika, koja mađarski čita, nego i svaki onaj, koji ima smisla za jevrejsku umetnost. — Istom cilju teži i mesečni časopis »Menorah«, koji izlazi u Beču i Frankfurtu na Majni, a sada je u petom godištu. Svaki pojedini broj je bogat sadržinom i donosi članke od najslavnijih pisaca o svima poljima jevrejske nauke i literature sa priložima umetnosti. — Jedan Jevrejin, katolik i protestant izdaju zajednički četvrtgodišnji časopis »Die Kreatur«. List ide za ostvarenjem plana, da sve religije prevede jedinstvenom carstvu Božjem. Ali među pojedinim piscima članaka ima tako velikih razlika, da se njihovo svesno uvrštenje u isti časopis jedva može opravdati. No ipak su pojedini članci zanimljivi i čitanja dostojni. — Jedan mlad nedeljni časopis »Jüdisches Familienblatt«, koji se izdaje u Bratislavi, već je stekao lep krug čitalaca, jer je ovaj list ispunio jednu osetnu prazninu i podmirio jednu potrebu. List je brižljivo uređen i informiše čitaoca o svima fazama jevrejskog pokreta u svima krajevima zemlje. Sadržaj mu je pun promene i ide za tim, da publici mnogo dade. — »Literarische Blätter«, koje izlaze u Varšavi već u IV. godištu, donose svake nedelje dobre članke sa ilustracijama na jidiškom jeziku o jevrejskoj literaturi, pozorištu i umetnosti. Uredništvo radi uzorito i svaki broj ima obilatu sadržinu. Mi pre oručujemo najtoplije ovaj list svakome, ko god čita jidiški. — Izdavaštvo Kösel i Pustet u Münchenu izdalo je »Jubiläums Almanach« za godinu 1927. povodom stogodišnjice od osnuća izdavaštva Kösel, dočim izdavaštvo Pustet postoji već 333 godine. Godine 1920. ujedinila su se ova dva izdavaoca. Mnogobrojna dela o starozavetnoj nauci izišla su u ovom izdanju. Almanah donosi članke od općeg interesa i spisak dela, koja su izišla u ovom izdanju.

Izrael.

Jevrejski narod je najpostojaniji narod na zemlji; on jeste, on je bio i on će biti, da kroz sva vremena proslavlja ime svoga Boga. (GOETHE, Wilhelm Meisters Wanderjahre, 2. knjiga, 2. glava.).

